

OTDK-dolgozat

2023

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM

KÜLKERESKEDELMI KAR

**A BREXIT OKAINAK VIZSGÁLATA RODRIK TRILEMMÁJÁN
KERESZTÜL, AVAGY SIKERÜLT-E AZ EGYESÜLT
KIRÁLYSÁGNAK MEGOLDANI A GLOBALIZÁCIÓ KÉRDÉSÉT?**

**THE CAUSES OF BREXIT ANALYSED THROUGH RODRIK'S
TRILEMMA: HAS THE UNITED KINGDOM MANAGED TO SOLVE
THE QUESTION OF GLOBALIZATION?**

Balogh Szabolcs Sándor

Konzulens: Dr. Antalóczy Katalin

Kézirat lezárásának dátuma: 2021. 11. 07.

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRAJEGYZÉK.....	5
1. BEVEZETÉS	1
1.1. RODRIK TRILEMMÁJA.....	1
1.2. NEMZETI TÖMEGDEMOKRÁCIA ÉS/VAGY GLOBALIZÁCIÓ, AVAGY ARGENTÍNA ESETE.....	3
1.3. A HIPERGLOBALIZÁCIÓ ÉS POLITIKA ELLENTÉTE	6
1.4. AZ ARANY KÉNYSZERZUBBONY.....	7
. AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNYT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	9
2.1. A SZAVAZÓI MAGATARTÁS JELLEMZŐI	9
3. A FELDOLGOZÓIPAR AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN.....	15
3.3. 1994 UTÁNI NÖVEKEDÉS OKAI	21
4. A SZABAD KERESKEDELEM SZEREPE.....	22
4.1. AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG IMPORT/EXPORT KERESKEDELME KÍNÁVAL AZ ÖSSZKERESKEDELEMHEZ VISZONYÍTVA.....	24
5. A JÓLÉTI ÁLLAM SZEREPE A BREXIT NÉPSZAVAZÁSBAN	25
5.1. A JÓLÉTI ÁLLAM NEHÉZSÉGEI A GLOBALIZÁLÓDÓ VILÁGBAN	26
5.2. A JÖVEDELMI POLARIZÁCIÓ AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN	27
5.3. A TAKARÉKOSSÁGI INTÉZKEDÉSEK HATÁSA 2010-TŐL EGÉSZEN A BREXITIG.....	29
6. ÖSSZEFOGLALÁS	32
7. IRODALOMJEGYZÉK	33

ÁBRAJEGYZÉK

1. ÁBRA: RODRIK TRILEMMÁJA	3
2. ÁBRA: A FOGLALKOZTATOTTAK SZEKTORONKÉNTI MEGOSZTÁSA AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN (% , 1948-2016).....	16
3. ÁBRA: A FELDOLGOZÓIPAR SZÁZALÉKOS RÉSZESEDÉSE A GDP-BŐL, 1970-2014	17
4. ÁBRA: AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG ÉS MÁS NYUGATI FEJLETT ÁLLAMOK ÖSSZTERMELÉKENYSÉGÉNEK ALAKULÁSA 1973-2009-IG (1997=1)	18
5. ÁBRA: A BRIT FELDOLGOZÓIPAR TERMELÉKENYSÉGÉRE HATÓ TÉNYEZŐK 1973-2007 (1997=1).....	19
6. ÁBRA: AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN A SZAKSZERVEZETEK TAGSÁGÁNAK ALAKULÁSA 1974 ÉS 2014 KÖZÖTT.....	20
7. ÁBRA: AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBA ÉRZKEZŐ KÍNAI IMPORT ÖSSZÉRTÉKE 1999 ÉS 2019 KÖZÖTT	23
8. ÁBRA: A KÍNÁLAT-SOKK HATÁSA AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN (É.-ÍRORSZÁGOT KIVÉLVE) NUTS-3 RÉGIÓKKÉNT. A SÖTÉTEBB SZÍNŰ RÉGIÓKBAN JOBBAN CSÖKKENT VÉLHETŐEN KERESKEDELEM MIATT AZ OTTANI MEDIÁNJÖVEDELEM AZ ORSZÁG ÁTALG MEDIÁNJÖVEDELMÉHEZ KÉPEST.....	24
9. ÁBRA: AZ 1., 50., 90., 95., 99. JÖVEDELMI PERCENTILISBE TARTOZÓK ADÓZÁS ELŐTTI ÁTLAGOS BEVÉTELE 1999-2018 KÖZÖTT.....	28
10. ÁBRA: AZ AZ 1., 50., 90. 95. ÉS 99. JÖVEDELMI PERCENTILISBE TARTOZÓK ADÓZÁS UTÁNI ÁTLAGOS BEVÉTELE 1999-2018 KÖZÖTT.....	28

1. BEVEZETÉS

2016. június 23-án az Egyesült Királyság népszavazás útján az Európai Unióból való kilépést választotta. A döntés mára biztos és visszafordíthatatlan. A szavazati statisztikákat elemezve hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a brit társadalom megosztottsága túlmutatott a pártpreferenciákon, az integrációellenesség több komponensű és annak oka nem feltétlenül csak az Európai Unióban keresendő. Számos kutatás vont párhuzamot a világszintű globalizáció mélyülése és bizonyos társadalmi csoportok anyagi helyzetének, biztonságának romlása és áttételesen integráció ellenes-populista mozgalmak sikere között. Azok a tényezők, melyek lehetővé tették a Brexitet több rétegűek és mélyre nyúlnak vissza. Dolgozatomban a problémát Dani Rodrik harvardi professzor elmélete alapján vizsgálom. Az elmélet szerint a demokrácia, a nemzeti függetlenség és a mély globalizáció hármasa közül csak kettő teljesülhet. Ez az úgynevezett trilemma. Kutatásom célja Rodrik trilemmáján keresztül a Brexitet megelőző külső és belső gazdasági és társadalmi folyamatok, hatások vizsgálata. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a kilépéssel választ adhat-e az Egyesült Királyság a változó gazdasági körülmények által indukált társadalmi feszültségeire?

Kutatási módszerem illeszkedik a választott témához. Dolgozatomban elkészítéséhez szekunder módszereket használtam. Feldolgoztam a témához kapcsolódó fontosabb nemzetközi szakirodalmakat (Branko Milanovic: Capitalism, Alone, Dani Rodrik: The Globalization Paradox, Gary Marks Liesbet Hooghe: Calculation, Community and Cues), statisztikai adatokat gyűjtöttem és elemeztem az OECD, a National Statistics, a WTO forrásaiból.

Dolgozatomban várhatóan bebizonyítja, hogy a Brexit a felszín alatt már évtizedek óta érlelődött. Az idáig vezető folyamat közvetlenül illeszkedik Rodrik trilemmájába, és bár ez egy jelentős lépés, az alaphelyzeten ez nem segít. Az európai integráció ugyan része a mai mélyülő globalizációnak, de nem annak oka és forrása, és egy az EU-n kívüli Egyesült Királyság helyzete még bizonytalanabb lehet mint korábban bárki is gondolta.

1.1. RODRIK TRILEMMÁJA

Globalizálódó világunkat száz és ezerféleképpen jellemezhetnénk, egyszerűen nincs olyan része társadalmunknak, melyre ne hatott volna az utóbbi évtizedekben az eddig aligha látott világ gazdasági-politikai-kulturális szabadsága. Tanulmányom számára a legfontosabb vizsgálandó tárgy természetesen a globalizáció gazdasági vonulata lesz, de egy ország gazdasági teljesítményét mutató számok mögött jelentős társadalmi változások vonulnak, olyan változások melyek mentén széles ellentétek húzódnak. Habár igaz, hogy a 80-as/90-es évek

után különösen a hidegháború végeztével kibontakozó globalizált környezet soha nem látott lehetőségekkel kecsegtetett. Többek között a szabad tőkeáramlás és a kereskedelem által a nemzetközi munkamegosztás jegyében jóléttel, felemelkedéssel és egyenjogú képviselettel olyan nemzetközi szervezeteken keresztül, mint az ENSZ, vagy akár a WTO. A fejletlen országok számára is tökéletes alkalmat a felzárkózásra, a fejlett országoknak pedig a szabadabb kereskedelem jelenthet kitűnő lehetőséget. Mégis, az évek alatt habár a világkereskedelem és a tőkeáramlás szinte szárnyaltak, a hozzájuk fűzött remények mégsem teljesültek be teljesen. Világszinten a jövedelembeli egyenlőtlenségek általánosságban tovább növekedtek, vagy stagnáltak (Alvaredo et al., 2018).

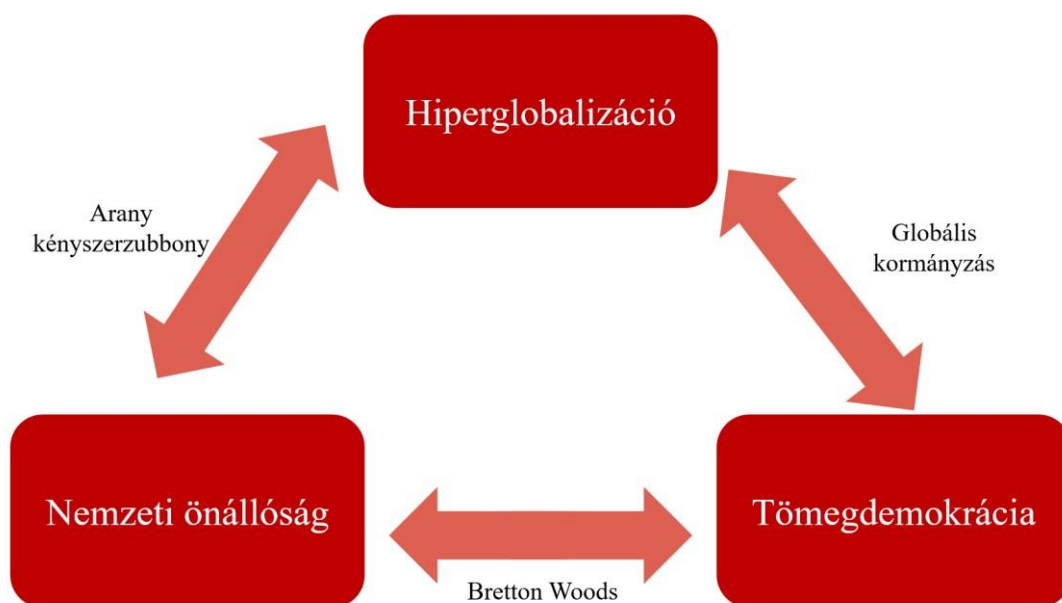
Példának okán míg az ipari forradalom hajnalán a világ leggazdagabb és legszegényebb közti régió különbsége 2:1 arányt mutatott, ez ma 20:1-re növekedett, országok között pedig ez az arány 80:1-re nőtt (Maddison, 2005; Pritchett, 1997).

Habár ez az összehasonlítás már sokkal nagyobb idősíkot ölel fel, mint amennyit a kutatásom engedne, csupán mellékként kívánom mégis idefűzni. Az is elmondható, hogy több társadalomban, főleg a fejlett országokban, a globalizáció adta gazdasági növekedés nagyrészt a gazdaságilag felsőbb rétegeket érintette. Amíg ez történt, a közép és alsó osztályban levők reál keresete vagy kevésbé, vagy semennyire, de még akár csökkenhetett is. Ennek kísérőjelensége többek között a jövedelepolarizálódás, és ezzel együtt az általános középosztály fokozatos gyengülése (OECD, 2019).

Ezzel együtt kijelentve kétségkívül rendkívüli lehetőségeket kínál a globalizáció, ami a legtöbb régióban számottevő növekedést eredményezett (1 főre jutó GDP, várható élettartalom). Mégis fontos tudni, hogy a nyertesek között bizonyos társadalmi rétegek igencsak veszítettek életszínvonalukból, a korábbi társadalmi biztonságukból. Kísérőjelenséggént ez termőföldet jelentett egy olyan politikai diskurzusnak, amit gyűjtőnéven populizmusnak nevezünk. Ilyen megnyilvánulása ennek maga Donald Trump győzelme először a republikánus pártban, majd a 2016-os elnökválasztáson, de a németországi AfD népszerűsége több tartományban, a francia nemzeti front és maga a dolgozatom témájául szolgáló Brexit is (Inglehart-Norris, 2017; Milanovic, 2019). De hogy a globalizáció miképp kapcsolódik össze a politikával és a társadalmi egyenlőtlenségekkel?

A bevezető fejezetemben először a trilemmát mint fogalmat szeretném kifejezni. A trilemma nem más, mint egy olyan három tényezős döntési lehetőség, melyben mindhárom komponens egyszerre zárja ki egymást, viszont kettő lehetőség már választható amellet, hogy egyről kénytelenek vagyunk lemondani. Általában vannak olyan trilemmák, melyek esetében

csupán 3 rossz közül a 2 kevésbé rosszat lehet, és vannak olyfélék is, ahol mindhárom lehetőség kedvező, de az egyikről kénytelenek vagyunk lemondani, hiszen „mindent nem lehet”.

1. ábra: Rodrik Trilemmája

Forrás: Rodrik (2000)

Dani Rodrik, a University of Harvard nemzetközi politikai gazdaságtan professzora egy a mai világhoz tartozó trilemmával indított releváns diskurzust. Elméletének központjában az áll, hogy globalizált világunkban egy olyan környezet formálódott, ahol minden nemzet valójában választás elé került. Ahogy az ábrán látható, a 3 opció a nemzeti önállóság, a demokratikus berendezkedés és végül a „hiperglobalizáció”. Dani Rodrik szerint ez a 3 feltétel habár kívánatos lenne, de mindhárom kizárja egymást, ezért egyedül 2 állapot lehetséges egyszerre (Rodrik, 2011).

1.2. NEMZETI TÖMEGDEMOKRÁCIA ÉS/VAGY GLOBALIZÁCIÓ, AVAGY ARGENTÍNA ESETE

Ahhoz, hogy kontextusba lehessen helyezni a trilemmát, Dani Rodrik a 90-es/korai 2000-es argentin gazdaságot hozta fel példaként. Argentína a 90-es évek elejéig lényegében évtizedes stagnálásban szenvedett, amelyen a katonai diktatúrák és rövid, gyenge demokratikus kormányzások aligha segítettek. „1990-ben Argentína nehezen lehetett volna rosszabb gazdasági helyzetben. A 70-es évektől fogva a szinte folyamatos hiperinfláció és eladósodottság súlya alatt szenvedett az ország. Az előző évtizedhez képest negyedével estek a jövedelmek, és a privát befektetések gyakorlatilag megálltak (Dani Rodrik, 2011. p. 184.).” Szó szerint

20000%-os infláció is előfordult, és a GDP szinte nem változott amellett, hogy a népesség nőtt. (Rodrik, 2011).

1991 februárjában Domingo Cavallo, Harvard Egyetemen is tanult gazdaságminiszter a problémákat olyan tényezőkben ismerte fel, mint a túlzott és önkényes állami beavatkozások, melyek általános bizalmatlanságot eredményeztek és többek között a privát befektetéseket is visszafogták (ehelyett a hazai szereplők inkább a külföldi valutákat kezdték előnyben részesíteni). Fontos volt, hogy Argentína visszaszerezze a hazai és külföldi tőke bizalmát, és ehhez a vezetésnek tiszta szabályokhoz kellett tartania magát, melyhez egy szigorúbb monetáris politika is hozzátartozott. Cavallo vezetésével lényegében szinte maradéktalanul az 1989 februári Washingtoni konszenzus érvényesült (Rodrik, 2011).

A Washingtoni konszenzus egy olyan 10 pontos ajánlás volt kifejezetten a fejlődő országoknak ajánlva, melyben egy neoliberais gazdaságpolitika érvényesült. A piaci folyamatok érvényesülésével tehát minél alacsonyabb állami részvétel (privatizáció), a kereskedelem és a tőkemozgás szabadsága, valamint a világgazdaságba való általános bekapcsolódás volt az elérendő cél (Agarwal, 2018).

Változtatásainak sarkalatos (és sajátos) pontja volt mindenek előtt az újfajta monetáris politika, melyben a peso árfolyama 1:1 arányban az amerikai dollárhoz lett igazítva. Ez azért volt egyrészt előnyös, mert megszűnt az önkényes „kalibrálás”-a a monetáris politikának, és a dollárhoz kötöttség által az kiszámíthatóbb és biztosabb lett, másrészt pedig az infláció fokozatosan mérséklődött (a 90-es évek második felében volt hogy szinte nullázódott). A monetáris politika mellett a reformok is szabályosan követték a Washingtoni konszenzus tételeit. A kereskedelem szabadsága, tehát az import és export előtti akadályok lebontása, a külföldi tőke beengedése, a jelentős és mélyreható privatizáció (több mint 200 állami vállalat került magánkézbe) melyeket az állam általános „visszavonulása” és dereguláció kísért mind a reform része volt (Rodrik, 2011).

„Cavallo a globalizációt Argentína gazdasága számára kontrollként, de egyben annak motorjaként is tekintette. Amellett hogy fegyelmet kívánt, ugyanúgy megbízhatóságot is kölcsönzött a gazdasági irányításnak. ... A magabiztosság hiányának és a magas tranzakciós költségek (vámcsökkentés, szabályozások csökkentése) kiküszöbölésével külföldi tőke ömlene be a gazdaságba, ezzel hazai befektetések realizálódának és növekvő pályára is állna a gazdaság. A külföldről érkező import cserébe arra kényszerítené a hazai termelőket, hogy termelékenyebbek és versenyképesebbek legyenek. Következésképp a mély integráció a világgazdaságba lenne Argentína számára a rövid- és hosszú távú problémákra a megoldás (Rodrik, 2011. pp.185-186.).”

Ez a feltételezés helytállt, viszont csak rövidtávon. Igaz, az állami vállalatok széleskörű privatizációja segítette azok teljesítménynövekedését, viszont fontos megjegyezni, hogy a szabadkereskedelemmel és a beözönlő külföldi tőke és multik megjelenésével karöltve több vállalat bezárásra került és sokan elvesztették emiatt állásukat (Pernice-Sturzenegger, 2004). Mindazonáltal a pozitív fejlemények biztatóak voltak. Az infláció kezekben tartása stabilitást kölcsönzött, és ezzel megindultak a külföldi tőkebefektetések is. Emellett a szabad kereskedelemnek köszönhetően a versenyképesség is javult, és ezeket együttevén a GDP ismét növekedőpályára állt, és a foglalkoztatottsági ráta is jó irányba haladt (Bambaci-SarontTommasi, 2002).

A sikeres időszaknak a 90-es évek végén lett vége, amikor a kedvezőtlen világgazdasági események az argentin gazdaságba is begyűrűztek. Az 1997-es délkelet-ázsiai pénzügyi válság világszerte megingatta a fejlődő országokba vetett bizalmat, s az ekkorra amúgy is gyenge lábakon álló argentin gazdaságra az 1999-es brazil reál leértékelése zárta igazán rá a kaput. A brazil reál 40%-os leértékelődése a dollárral szemben végzetes volt, hiszen a brazil termékek számottevően olcsóbbak lettek a külföldi piacokon, és mivel Brazília fő konkurense volt Argentínának, így a reál mellett az argentin peso jelentősen túlértékeltnek számított (Rodrik, 2011).

„A kétségek Argentína fizetőképességét illetően meg többszöröződtek, a bizalom összedőlt és Argentína hitelképessége hamar egyes afrikai országok alá zuhant (Rodrik 2010. p. 186.).”

A válság következtében ismét nőtt a munkanélküliség, és nagyobb városokban általános zavargások, rablások is történtek. A mély recesszióra olyan egyértelmű magyarázatok vannak, mint például a délkelet-ázsiai pénzügyi válság és a peso versenyképtelensége. Dani Rodrik arra a kérdésre a választ, hogy hol történt hiba, a független nemzetállam, demokrácia és a mély globalizáció együttes összeférhetetlenségében jelölte meg (Rodrik, 2011).

1.3. A HIPERGLOBALIZÁCIÓ ÉS POLITIKA ELLENTÉTE

Utólag már látható hogy Cavallo új gazdaságpolitikájában hol lehetett hiba. Habár sikerrel helyreállt a költségvetési fegyelem és a monetáris politika is kiszámíthatóvá vált, egy másik probléma lépett föl; a versenyképtelen valuta (Rodrik, 2011). A washingtoni konszenzus alapján felépített új gazdaságpolitikától egyedüli elütő elem az új átváltási törvény volt, és egyben a legfeltűnőbb is.

Az új konvertibilitás törvény nem csak gazdaságpolitikai jelentőséggel bírt. Az 1975-től 1990ig átlagosan évente 325%-os infláció mély nyomot hagyott az argentin társadalomban, és az új politika a növekedés támaszát a dollárhoz igazított, kézben tartott peso-ban látta. A gazdasági vezetés makacsul ragaszkodott a konvertibilitási törvényhez, mert belpolitikailag annak feladása elfogadhatatlan volt és a vezetésbe vetett bizalom megszűnésével járt volna. A növekedés és a fixált peso elválaszthatatlan lett. „A nyilvánosság számára a növekedés központi elemeként definiálták, amivel lényegében megengedhetetlen lett a visszalépés. Ebben az időben a pragmatizmus viszont jobban szolgált volna az országot, mint az ideológiai rugalmatlanság. (Rodrik 2011. p. 188.).”

Persze ez a probléma csak egyik része volt, de az 1999-es brazil valuta leértékelődése és ezzel egyidejű dollár erősödése behozhatatlan hátrányba hozta az argentin valutát, s láncreakcióként tovább romlott a helyzet (Rodrik, 2011). Mégis ezen kívül egy mélyebb tanulság is fellelhető.

„Az argentin politikai vezetők kudarcát nem az akaratuk, hanem a mozgásterük szűkössege pecsételte meg. A vezetés elkötelezettsége a konvertibilitási törvény és a tőkepiac mellett megkérdőjelezhetetlen volt. ... Cavallo vezetése alatt az állam készen állt arra, hogy bármilyen belső megszorítás árán, de megfeleljen a külföldi hitelezők elvárásainak. [...] tulajdonképpen a tőkepiac számára nem Cavallo és de la Rúa (akkori elnök) akaratán állt vagy bukott az értékelés, hanem azon, hogy mit fogadtak el az argentin emberek. [...] ha a globalizáció a belpolitikával összees, az okosak a belpolitikára fogadnak.”(Rodrik, 2011 p. 188.).” Lényegében a dollárhoz kötött peso társadalmilag és a döntéshozók körében is olyan értéket jelentett, melyről nem voltak hajlandóak lemondani. A demokrácia keretein belül a mindenkori kormányt a szavazópolgárok kéri számon választások útján, és nem a külföldi befektetők. A hitelezők és befektetők jogosan nem hitték, hogy Argentína végig tudná vinni jelentős megszorításait úgy, hogy ezt a belpolitika viszonyok lehetővé tennék (az argentin polgárok nem tolerálnák). A végén igazuk volt.

Végül ez tetőzte be Argentína egyik legsúlyosabb válságát. Ha nem kellett volna az országnak a népesség érdekérvényesítő erejével számolnia, akkor valószínűleg meg tudta volna

tartani fizetőképességét és a külföldi hitelezők bizalmát a megszorítások árán. Argentína esete azért tanulságos, mert tisztán megmutatkozott a Rodrik által megfogalmazott Trilemma. Az 1999ben kezdődő válságban Argentína választás előtt állt. Vagy végigviszi a megszorításokat a külföldi befektetők és hitelezők „megnyugtatóására” és a fizetőképesség fenntartásáért, de a lakosságnak „fordít hátat”, vagy fordítva (Rodrik, 2011).

1.4. AZ ARANY KÉNYSZERZUBBONY

Ahogy a fejezetben eddig taglaltam, Argentína a 90-es évek reformjai után mély globalizációra törekedett, és számára ez igen profitáló is volt, de előbb utóbb és főleg gazdasági válság idejében nagyon eltérhet a hazai- és a világ gazdaság érdeke (Rodrik, 2011). Thomas Friedman amerikai újságírónak volt egy érdekes feltevése, mely lefordítva annyit jelent, mint az „arany kényszerzubbony”. Az arany kényszerzubbony Thomas Friedman szerint az a politikai, gazdasági berendezkedés, amelyet az államok „húznak fel magukra” ezzel elősegítve a világ gazdaságba történő mély integrációt. A globalizáció adta lehetőségek felgyorsítják a gazdasági növekedést, de csökkentik a nemzetek gazdasági-politikai mozgásterét. A mozgáster csökkenését viszont bőven ellensúlyozza a globalizáció által kínált növekedés és így már nem éri meg „levenni a kényszerzubbonyt”. Lényegében miután egy ország belépett a globalizációba, annak szabályaitól már nem térhet el (Friedman, 1999).

Dani Rodrik nem véletlenül helyezte el az „arany kényszerzubbony”-t a trilemmájába, hiszen ha egy állam elköteleződik a mély globalizáció mellett, vállalva annak szabályait (és visszásságait), erőteljes gazdasági növekedést eredményezhet, viszont a természetéből adódóan az időnként előforduló válságok esetén sokszor mást akarnak a bel- és a külföldi szereplők. Argentína esete (amely céltudatosan a mély globalizációra törekedett) viszont egyvalamit nyilvánvalóvá tett. Mégpedig azt, hogy egy demokratikus környezetben a külföldi és belföldi érdekek közül szinte biztosan a belföld nyer (Rodrik, 2011).

Argentína természetesen nem hasonlít olyan mértékben az Egyesült Királysághoz, mint elsőre tűnhetne e fejezet alapján, de bemutatásával nem is ez a célom. Mielőtt dolgozatomban a Brexit-re térnék rá, Rodrik Trilemmájának a dolgozatomban fontos részeit Argentína példáján keresztül azért mutattam be, hogy egy mélyülő gazdasági globalizáció során milyen dilemmák (trilemmák) érvényesülnek általában minden országban, legyen az fejlett, vagy fejlődő. Ugyan nem olyan látványosan, mint Argentínában, de az Egyesült Királyságban is érzékelhetők ezek az ellentmondások, hiszen érdekek/értékek ütközéséről van szó, legyen az az Európai Unió, az uniós kívüli kereskedelmi partnerek, az alsó, közép vagy éppen felső osztály, a mindenkor brit

kormány, vagy a politikai elit érdekei. A téma komplexitását az adja, hogy ezek az „ütközések” évtizedek alatt és nem egy időben kezdődtek, viszont mind megjelentek a Brexit népszavazásban. Meggyőződésem, hogy dolgozatom előrehaladtával ezt kielégítően alá fogom tudni támasztani.

. AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNYT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Dolgozatom egyik legfontosabb része a szavazati magatartás vizsgálata. Ez a rendkívüli témakor önmagában is megállná a helyét egy TDK dolgozatban, itt viszont egyelőre főképp az Egyesült Királyságon belüli „remain” és „leave” szavazóit fogom vizsgálni, hangsúlyt fektetve az emberek gazdasági helyzetére, identitására és a viszonyára a közvetlen környezetükkel, politikai elittel és az Európai Unióval. Ennek céljából szavazás előtti, és utáni közvélemény kutatásokat és megkérdezéseket fogok segítségül hívni.

Alapvetően az a nézet terjedt el, és a szavazási eredmények is részben azt mutatják, hogy főleg az idősebb generáció szavazta meg a kilépést ellentétben a fiatalokkal, akik viszont többségben az unióra szavaztak (Ashcroft, 2019; Norris, 2018). Habár nyomokban található ebben is igazság, egyértelmű hogy ilyen egyszerűen aligha lehetne jellemezni a szavazói motivációkat. Dolgozatom további fejezeteiben azt fogom bővebben kifejteni, hogy a koron és nosztalgián kívül más, olyan tényezők, mint pl. általános gazdasági helyzet, foglalkoztatottsági terület, szociális hálóra utaltság, világpiaci kitettség is szerepet játszottak, melyek tudatosan, de akár tudat alatt is befolyásolták a kilépésre szavazókat.

Az itt felsorolt tényezők már elsőre is arra utalnak, hogy igenis sokkal több oldala van annak, hogy valaki miért szavazhatott a Brexitre, vagy éppen a bent maradásra. Ezekben az évtizedekben egyaránt szerep játszottak a hazai kormányzati gazdasági politika (Thatcher) és az olyan világgazdasági változások, mint a Bretton Woods-i rendszer vége, vagy a WTO létrejötte, és ezek mentén a gazdasági és társadalmi globalizáció kiteljesedése. Egyértelmű, hogy egy hétköznapi szavazópolgár nem feltétlenül a globalizációt vagy a világgazdasági liberalizációt jelölné meg döntésének központi elemeként, de azok hatásai ugyanúgy érintik őt is (Colantone-Stanig, 2018).

Mivel a Brexit népszavazás az Európai Unió tagságáról szólt, érdemes megvizsgálni, hogy általánosságban az európai integráció megítélésében milyen tényezők játszanak szerepet. Következő fejezetemben ezt fogom bemutatni.

2.1. A SZAVAZÓI MAGATARTÁS JELLEMZŐI

Mi alapján ítéli meg valaki az Európai Uniót?

Az Egyesült Királyság és az európai integrációs törekvés kapcsolata jellemzően hullámzó volt, és érdekességképp nem is a 2016-os népszavazás volt az első, mely az ország és az akkori „Európai Közösségek” kapcsolatát tárgyalta. Az 1975-ös népszavazáson, mely egyébként az

ország történetében az első volt, a lakosság kétharmada a bent maradás mellett voksolt. Habár itt látszólag egyértelmű pro-európai túlsúly volt, fontos megjegyezni annak jellegét is. „A tagság melletti támogatottság széleskörű volt, de nem volt mély (Butler-Kitzinger 1996. p. 279.).” Az is lényeges, hogy az akkori Európai Közösségek közel sem volt olyan mélységű integráció, mint a mai EU.

Lényeges, hogy a 70-es évek Egyesült Királysága a maihoz képest döntően más képet festett. Egy ország, mely akkoriban magas inflációval, alacsony termelékenységgel, jelentős munkanélküliséggel és ipari sztrájkokkal és általános elégedetlenséggel küzdött (Bokor, 2009), folyamatosan veszített globális jelentőségéből és „Európa beteg embere”-ként is jellemzték (Coggan, 2017). Ebben a gazdasági, politikai, társadalmi klímában főleg a vezetés, de a lakosság körében is észszerűnek tűnt, hogy az amúgy „irigyelt” nyugat-európai országok modelljét követve a szorosabb gazdasági együttműködés felé orientálódás a helyes út (Clarke et al., 2017).

Az uniós csatlakozás nagymértékű gazdasági változásokat eredményezett. Általánosságban véve újfajta verseny alakult ki a kereskedelem liberalizálódása, és a munkavállalói és befektetői mobilitás következtében (Madár, 2009). A szabad kereskedelem mind világ, mind európai szinten történő kiteljesedése nagyobb versenyt hozott minden előnyével és hátrányával együtt. Általánosságban ez a fajta nyitottság a magasabb végzettségűeknek kedvezett, a kevésbé képzett munkaerőnek pedig a verseny következtében nagyobb nehézségekkel kellett szembenéznük (Kriesi-Lachat, 2004; Milanovic, 2019).

Liesbet Hooghe és Gary Marks 2005-ös tanulmánya foglalkozott mélyebben azzal a kérdéssel, hogy milyen tényezők alakítják az emberek hozzáállását az európai integrációhoz. Munkájukban 3 alapvető tényezőt állapítottak meg. Az első a „számítások”, melyben az uniós tagsághoz kötött előnyök és hátrányok kerülnek mérlegelésre és ez annak függvényében változik, hogy ki számít „nyertesnek” vagy „vesztesnek” az integrációs folyamatban (HoogheMarks, 2005).

Egy személy gazdasági számítások során gondolkodhat társadalmi és individuális szinten, mind objektíven és szubjektíven (Eichenberg-Dalton, 1993)

1. táblázat: Az Európai integrációról alkotott közvélemény gazdasági modellje

	Objektív értékelés	Szubjektív értékelés
Énközpontú	I Képzettség Kétkezi munkás Szakértői	III Személy gazdasági kilátásai
Közösségközpontú	II Fiskális transzferek Kapitalizmus formája	IV Nemzet gazdasági kilátásai

Forrás: Forrás: Hooghe-Marks (2005) p. 422. alapján kismértékben módosítva

Társadalmi szintű objektív értékelés során elsősorban az uniós transzfereket vesszük figyelembe. Ésszerű feltevés, hogy azok az országok, melyek nettó haszonélvezői az uniós befizetéseknek, minden más tényezőt kizárva, inkább támogatóak, míg a nettó befizetők épp ellenkezőleg. (Anderson-Reichert; 1996; Brinegar et al., 2004; Diez Medrano, 2003)

Emellett fontos szerepet játszhat egy adott ország kapitalizmus modellje, gazdasági-politikai berendezkedése. Habár az Európai Unió minden tagállama kapitalista, rendkívül eltérő politikai, társadalmi gazdasági fejlődési utat jártak be, és ez az integrációhoz fűződő viszonyt is befolyásolja. Az utóbbi feltétellel kapcsolatban kijelenthető, hogy a periférikus államok lakosait ez az euroszkepticizmus felé tolhatja (Brinegar et al., 2004; Ray, 2004; HoogheMaarks, 2005).

Ugyancsak társadalmi szinten jelenik meg fontos befolyásolóként a szubjektív megfontolás, melyben az egyén általánosságban országának a gazdasági kilátásait értékeli. Görögország lehet ideillő példa. A legfrissebb, 2019 őszén készült, eurobarometer szerint az unióban Görögországban van a legnegatívabb kép az unióról. Itt a megkérdezettek 32%-a negatív-, 37%a közömbös-, 31 százaléka pedig pozitív képben látták az európai integrációt. Még markánsabb képet mutat, ha az Európai **Unióba vetett bizalmat tekintjük. Itt a válaszadók 62%-a nem, 4%-a nem** tudja, és csupán 34% bízik az uniós intézményekben. Ehhez képest Magyarországon általános véleményt tekintve 53-37-10%, intézményekbe vetett bizalom pedig 52-39-1%-on áll (EU, 2019). Mivel az ország nettó haszonélvező, feltételezésre adhat okot a pozitívabb megítélésre, viszont önmagában ez nem döntő tényező, főleg ha ennek ellenére az ország gazdasági kilátásai évekig bizonytalanok volt. Az Európai Unió negatív megítélése persze kulturális gyökerekre is visszavezethető, de egyértelmű hogy a 2009-től

kirobbanó mély adósságválság és annak kezelése nyomta rá a bélyegét évekig a gazdaságra és közvéleményre. Akkoriban a helyzet komolyságát mutatta, hogy a 2010-es évek elején lényegében az euró fennállása forgott kockán és a mély görög válság kezelésére uniós pénzügyi segítség persze jött, de a szigorú hitelfeltételek (például Németország részéről) minden bizonnyal negatívan hatottak az Európai Unió megítélésre, ami a statisztikákban máig látszik (EU, 2013; EU,2019).

Az európai integráció gazdasági megítélésénél a társadalmi szintű megfontolás mellett tetemes szerepet játszik a személyes megfontolás (Hooghes-Marks, 2005). Tisztábban fogalmazva, „anyagilag mi hasznom származik ebből?” Ahogy előzőleg, itt is van objektív, és szubjektív megközelítés.

Ahogy az ábrán is látszik, egy személy számára objektív megközelítésnél befolyásoló tényező, hogy milyen oktatásban vett részt az illető, milyen végzettsége van, magyarán mekkora keresőképeséssel rendelkezik. Ahogyan az már említésre került, minél magasabb képesítéssel rendelkezik valaki, annál inkább támogató lesz az európai integrációval kapcsolatban, míg alacsonyabb szintű végzettség esetén épp az ellenkezője igaz. (Hooghes-Marks, 2005; KriesiLachat, 2004; Milanovic, 2019).

Ugyanúgy, szubjektív szinten pedig a választó saját, jelenlegi és jövőbeli, anyagi helyzetéről alkot véleményt. Ez a szubjektív vélemény több oldalról is befolyásolható, ez az aktuális helyzettel folyékonyabban és gyorsabban is tud változni, amire Görögország ad jó példát (EU, 2013; Hooghes-Marks, 2005).

Összességében kijelenthetjük, hogy az objektív, és szubjektív faktorok is egyszerre befolyásolják az embereket. „A nagy többség számára általánosságban az európai integráció szerepet játszik anyagi jólétük alakulásában, és azok az emberek, akik összességében mind saját (III. cella), és mind nemzetük (IV.cella) gazdasági jövőjét tekintve bizakodóak, ők pozitív fényben fogják látni az uniót, míg azok akik félelmet táplálnak a jövő iránt, inkább az euroszkepticizmus felé fognak hajlani (Hooghes-Marks 2005. p. 5.).”

A Brexittel kapcsolatban a kampány során a „remain” pártiak döntően a gazdaság mentén kampányoltak, és egy lehetséges brexit esetén bekövetkező romló megélhetéssel, szűkülő kereskedelmi lehetőségekkel igyekeztek elrettentő példát mutatni. (Clarke-Goodwin-Whiteley, 2017) Ami viszont nagyon fontos, és ez utólag látszik is, hogy önmagában ez sem tud mindig dönteni. Ahogy a 2005-ös tanulmány készítői is megjegyezték; pénzügyek mentén feltételezni az általános közvéleményt az unióról akkor a legpontosabb, amikor a lehetséges gazdasági változások elég jelentősek, és az adott személy is úgy véli, hogy választása befolyással is lehet rá. Amennyiben ez a két feltétel nem áll fenn elég mértékben, a hozzáállásra nagyobb

befolyással bír a közösségi identitásérzet. (Chong, 2000; Elster, 1990; Sears-Funk, 1991; Young et al., 1991). A másik kritérium amit Hooghe és Marks nevezett meg, az a „közösség”.

„A közösségérzet az embert meghatározó identitásra utal, mely befolyásolja, hogy miként vélekedik az adott személy az európai unióról. (Clarke-Matthew Goodwin-Whiteley 2017. p. 62.)”. Például az Egyesült Királyságban azok az emberek, akik tisztán brit-ként, vagy még inkább angolnak érzik magukat, sokkal nagyobb mértékben euroszeptikusok azoknál az embereknél, akik több identitást is a magukénak vallanak, mint például azok, akik britnek és európainak is érzik magukat. Az Egyesült Királyságban délen jelenleg az angol identitás és északon pedig a skót erősödik jelentősen, míg a brit csökken. Érdekesség, hogy a skót identitás nem szerepel kizáró okként az uniós támogatásra sőt, épp hogy erősíti azt (Citrin-Sides, 2004; (Clarke-Goodwin-Whiteley, 2017).

Ahogy a gazdasági szinten egyértelműen vannak vesztesei és győztesei az európai uniónak, kulturális téren is változásokat indukál az integráció. Az Európai Unió integráló hatása erős identitásvesztettség érzetet válthat ki azokból, akik erős nemzeti kötelékkel rendelkeznek, és csakugyan ellenérzetet az anti-kozmopolitákból (multikulturalizmus ellenesség) (HoogheMarks, 2005).

A kultúra és identitás országokként, népeként különböző, és egy adott nép véleménye az európai integrációról gyakran a történelmen keresztül tükröződik. Vezetjük például Németországot, melynek Európához fűződő viszonyát a 2. világháború utáni nyugat-német proeurópa politika, vagy még akár a háborús büntudat vezérel. Magyarország és más exszovjetblokkba tartozó országok, akik elsősorban nyugati gazdaságokhoz való felzárkózás esélyét látták a már európai unióban, és ez pl. különösen Lengyelország esetében szembeötlő ahol a jelenlegi politikai elit inkább gazdasági integrációként tekint az európai együttműködésre, de a lengyel népességen belül is nagyobb hangsúly helyeződik a nemzeti öntudatra, és a katolikus hitre, hiszen évszázadokig nem is létezett önálló ország (HoogheMarks, 2005).

A harmadik faktor pedig angolul a „cue”, magyarra fordítva talán az „intelem” a legmegfelelőbb szó (Hooghe-Marks, 2005). A „cue”/intelem teória a következőképpen határozható meg; „Az „intelem teória az európai uniót belpolitika kiterjesztéseként definiálja, és ebből kiindulva ezáltal a hazai ideológia és a hazai politikai szervezetek/politikai szereplők közvetlen befolyással vannak a társadalmi vélekedésre”. (Hooghe-Marks, 2005. p. 420.)”

A koncepció lényegében azon alapszik, hogy az emberek összetett kérdéseknél személyes mérlegelés helyett sokszor inkább például a politikusok felé tekintenek. A politikusok által kiadott „intelmek” egyfajta „útlevágást” nyújtanak, melyen keresztül könnyebb eligazodni,

hogyan mi is a helyes választás (Hooghe-Marks, 2005). Ehhez az elmélethez még Matthew Clarke fűzte hozzá, hogy az „intelmek”-et nem csak politikusok közölnek, hanem ebben a szerepben tevékenykedhetnek hírességek, színészek, közszereplők is, amennyiben nyilvánosan kifejtik véleményüket és ösztönzik követőiket valamilyen döntésre (Clarke-Goodwin-Whiteley, 2017).

Elsőre adottnak tűnhet, de érdemes még itt megjegyezni, hogy Liesbet Hooghe és Gary Marks kutatása szerint Európában a politikai pártok kötik össze az „elit” és az általános nyilvánosságot, és így nagy szerepük van a közvélemény formálásában az „intelmek” kiadásán keresztül (Hooghe-Marks, 2005).

Az „intelem” teória az európai integrációhoz fűződő viszony fontos részét takarja, viszont a 2005-ben íródott tanulmány a több mint 10 évvel későbbi Brexit esetében habár még mindig nagyrészt helytáll, de fontos azt is megjegyezni, hogy a régen megszokott és feltételezett „párthűség” az Egyesült Királyságban a 2010-es évekre már visszaszorult. A kampányolás során a Tory kormánypárt teljes egységének a hiánya (kilépés ellen és mellett is kampányoltak képviselőik) és maga a Munkáspárt bizonytalansága miatt is látszik, hogy a hagyományos pártok befolyása a Brexit kérdésben habár jelen volt, de nem olyan erőteljesen, mint azt korábban feltételezhető lett volna, és többek között ez is hozzájárult a népszavazás meglepő kimeneteléhez (Clarke-Goodwin-Whiteley, 2017).

Hooghe és Marks értékelési modelljének segítségével már egy rendszerbe tudjuk helyezni a társadalmat, és pontosabban meg tudjuk határozni, hogy az európai integráció megítélése milyen komponensekből áll. Ami kapcsolódik a dolgozat kérdéséhez és ezt többször is igyekszem bizonyítani, hogy a Brexit nem egyedül az Európai Unió „hibája”. Ennél fogva a Brexit okait nem egyedül az európai projektben keresendő. Mindazonáltal egy mindinkább mélyen globalizálódó világnak és annak uralkodó eszméjének igenis nagyon fontos „eredménye” az Európai Unió, hiszen az un. „arany kényszerzubbony” itt is érezteti hatását, hiszen az integráció határain belül teljes mértékben érvényesül a szabad tőke- és munkaerő áramlás, a szabad kereskedelem, közös külkereskedelem politika stb. Ha ezt felismerjük, akkor érthetőbbé válik, hogy az Európai Unió elleni szavazat miért is esik egybe a globalizáció elleni érzelmekkel.

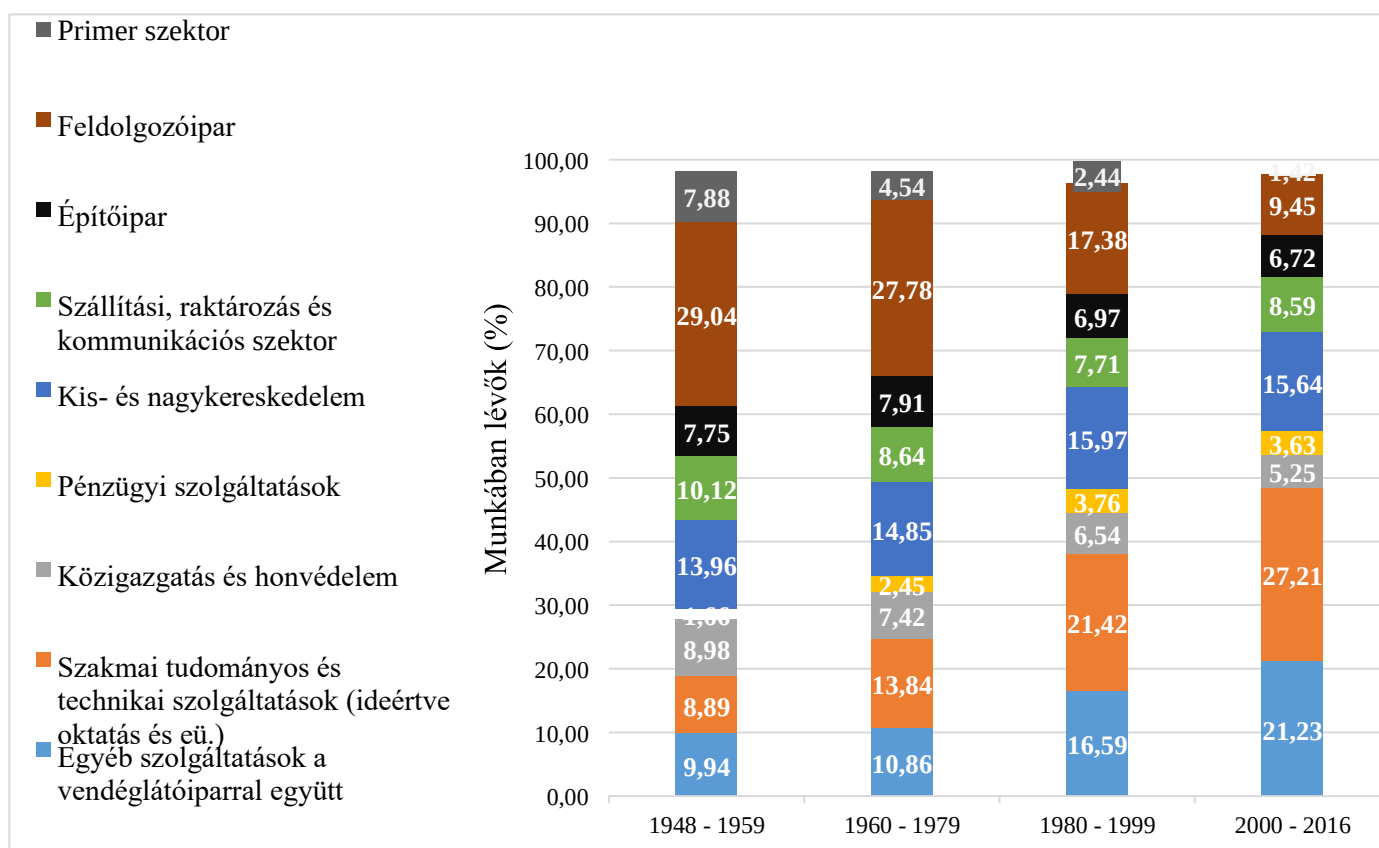
„Az általános meg nem hallgatottság és a politikából kizártság érzete hatványozottan befolyásolta a kilépéspártiak kampányát, mely többször is arra utalt, hogy az unió elleni szavazat a status quo elleni szavazat is (Ford-Goodwin 2017 p.19.).”

3. A FELDOLGOZÓIPAR AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

Miután sikerült megismernünk, hogy az Európai Unióval kapcsolatban milyen síkok mentén befolyásolódik az embereknek a véleménye, elkezdhetjük a tényleges társadalmi-gazdasági változásokat bemutatni, melyek kihatással voltak a Brexit népszavazásra, és messzebbről tekintve pedig Rodrik Trilemmájának megoldatlanságának tüneteit mutatja. A következő fejezetekben ezekkel a témákkal fogok mélyebben foglalkozni.

A globalizáció következtében a fejlett országokban bekövetkező társadalmi változások, jövedelmek, kereset-egyenlőtlenség vizsgálatánál elkerülhetetlen téma a hagyományos ipari szektor sorsa. A 70-es évektől kezdődően (különösen az olajválságokkal kezdődően) egyre növekvő ütemben kezdett eltűnni az ipari kapacitás a fejlett országokból, ezt deindusztrializációnak hívjuk (Kitson-Michie, 2014).

Az ipari szektorban dolgozók aránya például az Egyesült Államokban a felére csökkent, Franciaországban egy kicsit kevesebb, mint a felével, a történelmileg is nagy ipari bázissal rendelkező Egyesült Királyságban pedig több mint felével csökkent. Az európai ipar fellegvárának titulált Németországban is ez az arány a harmadával esett (Bourguignon, 2012).

2. ábra: A foglalkoztatottak szektoronkénti megosztása az Egyesült Királyságban (% , 1948-2016)

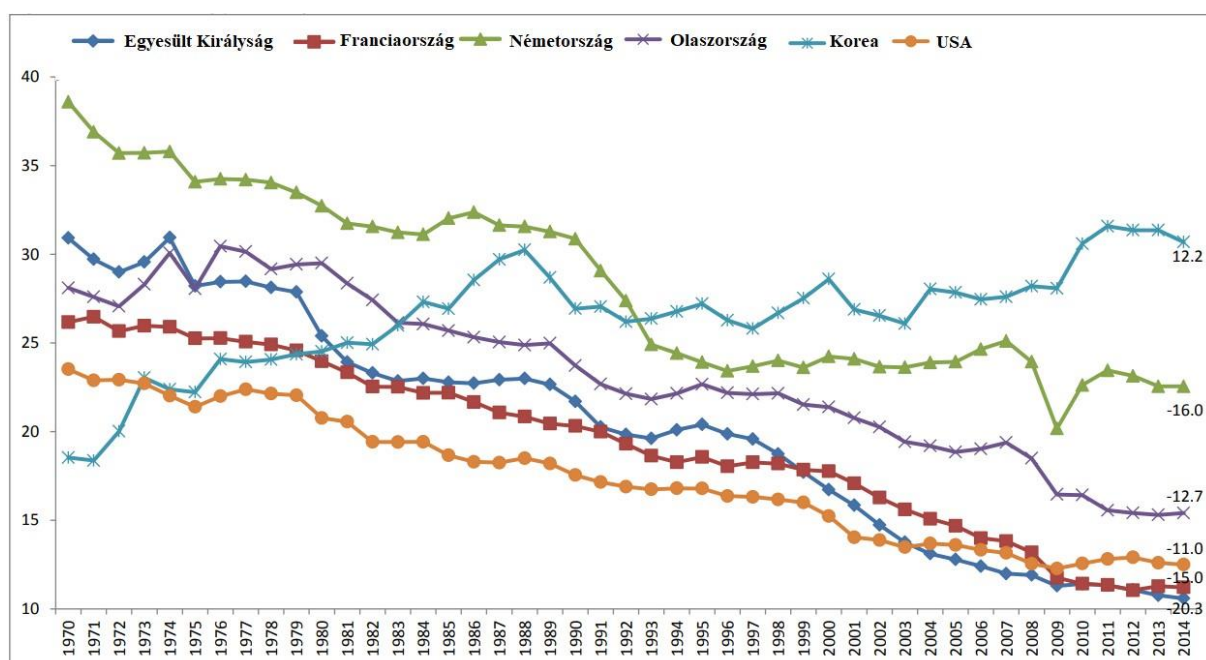
Forrás: ONS (2019)

A második ábrát tekintve szembeűnő, hogy mennyire csökkent a feldolgozóiparban dolgozók aránya. Messze ebben az ágazatban történt a legnagyobb visszaesés. Csak 1999 és 2016 között majd felére zuhant a feldolgozóipari szektor, míg egyébként ezzel párhuzamosan éppen a tudásközpontú szolgáltatási szektor kezdett hasonló méretű fellendülésbe.

Ez társadalmi szempontból a strukturális munkanélküliség mellett azért jelentős, mert a középosztályban tradicionálisan nagy részt tettek ki az iparban dolgozók, akiknek száma évtizedek alatt harmadára csökkent (Atkinson-Brandolini, 2010).

Ennek 2 fő oka van.

- A technológiai fejlődés a feldolgozóiparban más szektorokhoz képest gyorsabban ment végbe, s a folyamatosan kibontakozó automatizáció már kisebb munkaerőt igényelt (Bourguignon, 2012).
- A globalizáció során történő a termelési egységek egy részének, vagy teljes egészének külföldre költöztetése is nagyszámú permanens munkahely-eltűnést eredményezett (Bourguignon, 2012).

3. ábra: A feldolgozóipar százalékos részesedése a GDP-ből, 1970-2014

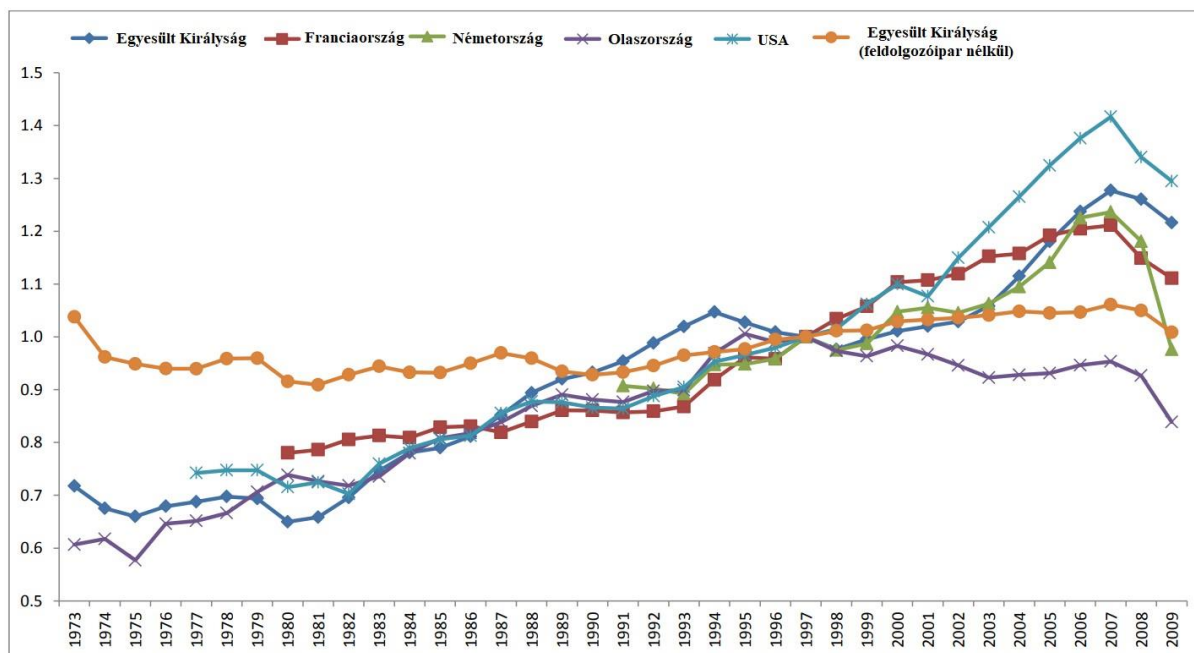
Forrás: Harris-Moffat (2019) p. 35. munkája nyomán OECD-STAN adatgyűjtemény

A 3. ábra szemlélteti, hogy a foglalkoztatottsági aránnyal együtt a feldolgozóipar GDP részesedése is rohamosan csökkent 1970 és 2014 között. Az Egyesült Királyság esetében pedig a többi nyugati fejlett országhoz képest is relatív csökkenés figyelhető meg. Míg például Németország ipara a GDP-hez mérve 1970-ben majd 40%-os aránya 16%-kal volt kevesebb 2014-ben, addig az Egyesült Királyságban ez az arány a kezdeti 31%-ról 20.3% mértékű csökkenéssel a harmadára esett (ábra 3).

3.1. A TERMELÉKENYSÉG ÉS A GLOBALIZÁCIÓ KAPCSOLATÁNAK A VIZSGÁLATA

Az ipari termelés sorvadásáért hagyományosan a termelékenységi problémát okolja a szakirodalom (O'Mahony-Crafts, 2001; O'Mahony-de Boer, 2002).

Ennek vizsgálatául a feldolgozóipar termelékenységével kapcsolatban 2019-ben Richard Harris és John Moffat végeztek kutatást melyben meglepő eredmények születtek.

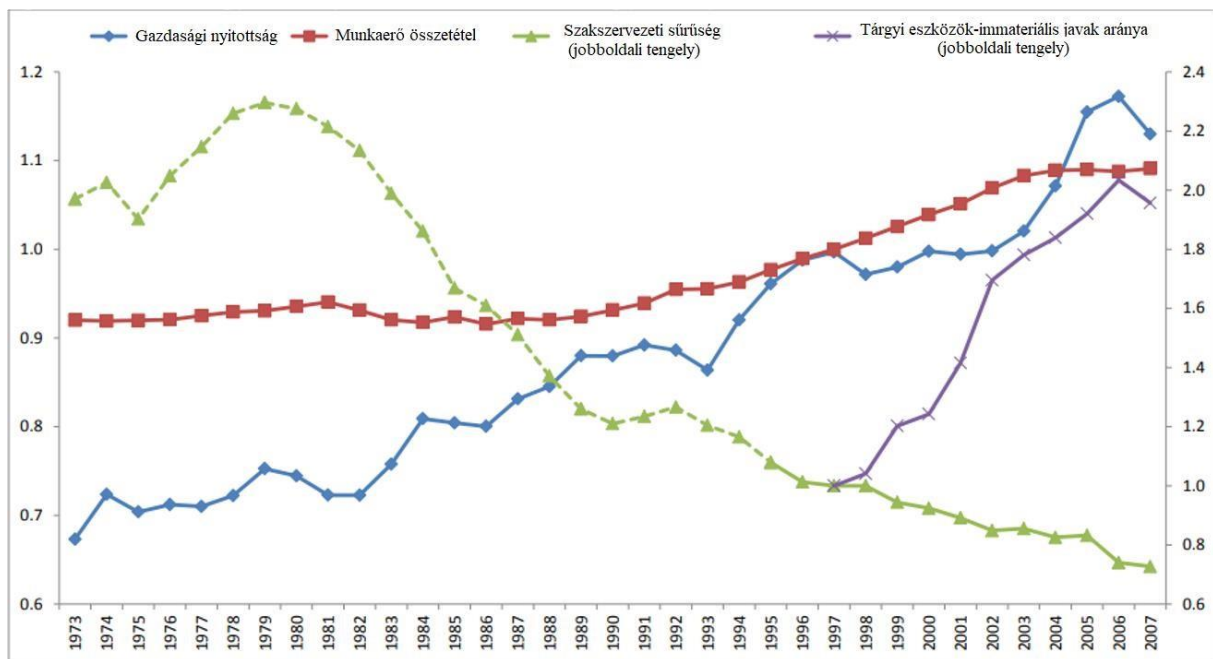
4. ábra: Az Egyesült Királyság és más nyugati fejlett államok össztermelékenysége alakulása 1973-2009-ig (1997=1)

Forrás: Harris-Moffat (2019) p. 36. munkája alapján EUKLEMS (2018)

Elsőre váratlannak tűnhet, de a 4. ábra ennél másabbat nem is mutathatna, hiszen a brit termelékenység végig az élmezőnyben maradt. Az is látszódik a 4. ábráról, hogy a feldolgozó ipar nélkül az Egyesült Királyság termelékenységi szintje 2000-es években érezhetően a többi ország alatt lenne. A magyarázatban már-már paradox módon éppen a dereguláció és globalizáció rejlik (Harris-Moffat, 2019).

„A liberalizáció fő hatásai az alacsony termelékenységű termelők magasabb produktivitásúakkal történő felcserélődésében nyilvánult meg. A nagyobb verseny az új belépők által vagy a már meglévő vállalatok fejlődése és a multinacionális cégek jelenléte is hozzáadott a hazai termelékenységnövekedéshez (Griffith-Reddin-Simpson 2005. p. 2.).”

Richard Harris és Moffat különböző számításokkal azt is vizsgálni tudták, hogy a brit ipari termelékenységre idővel más és más tényezők hatottak (Harris-Moffat, 2019). Ezeket részenként fogom ismertetni.

5. ábra: A brit feldolgozóipar termelékenységére ható tényezők 1973-2007 (1997=1)

Forrás: Harris-Moffat (2019) munkája alapján: Gazdasági nyitottság (Feenstra et al., 2013); munkaerő összetétel (EUKLEMS; LAB_QI/H_EMP); Szakszervezeti sűrűség (UK Labour Force Survey 1989, 1995-2007; Price and Bain, (1983), 1973 és 1978 közötti adatokhoz, a többi év melyeket már folytonos vonal jelöl már a brit gazdaságról készült OECD adatokból lett levonva); tárgyi eszközök és immateriális javak aránya (Borgo et al., 2013; 3. ábra alapján).

Az első tényező, amire itt fogok térni az a szakszervezetiség szintje. Jól leolvasható az 5. ábrán, hogy a szakszervezetek súlya a termelékenységre a 70-es évek közepén, 1979-es tetőzéssel volt a legnagyobb hatással, mely ezután szinte hirtelen csökkenni is kezdett és az 1990-92 közötti enyhe növekedéstől eltekintve mindvégig csökkenő tendenciát mutatott. Ez a jelentőségvesztés

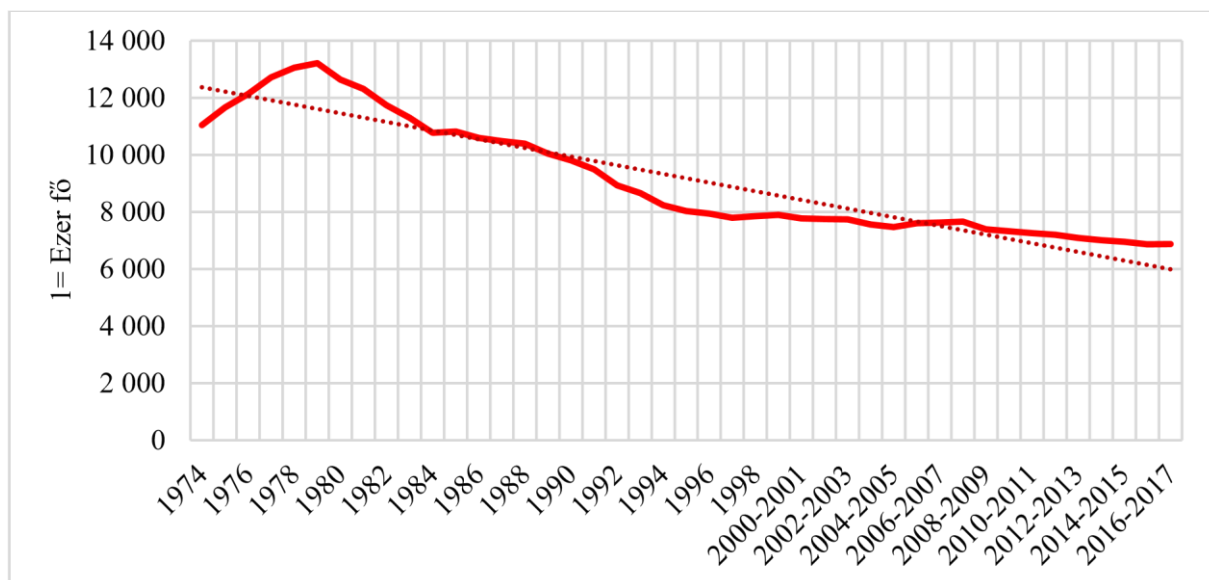
Nagy-Britannia esetében elsősorban belső, és később külső tényezők együttesével magyarázható (Harris-Moffat, 2019).

3.2. THATCHERIZMUS, GLOBALIZÁCIÓ ÉS A SZAKSZERVEZETEK

A konzervatív párt Margaret Thatcher miniszterelnökségével 1979-től 1990-ig volt kormányon. Közvetlen a választás előtt történt 1978-79 telében az „elégedetlenség tele”, melynek központjában pont a szakszervezeti ellenállás állt. Andre Callaghan munkáspárti miniszterelnök az infláció mérsékléséért 5%-os béremelési limitet kezdett bevezetni, ami a szakszervezetek heves ellenállását váltotta ki, először még a köz-, de nemsokára a privátszférában is egész télen

sztrájkok és tiltakozások bontakoztak ki (López, 2014). 1979-ben hatalomra kerülő Margaret Thatcher gazdaságpolitikája egyfajta kínálat-oldali gazdaságpolitikaként jellemezhető, mely a kínálat befolyásolása mellett privatizációt és gazdasági struktúraváltozást sürgetett (Oroszi, 2013).

A foglalkoztatottság növelésének érdekében a következő filozófiát képviselte: „A foglalkoztatottság emelését az adózott bérek emelkedése mellett érdemben segítheti a munkanélküliség legkisebb rátájának leszorítása, ..., az adókulcsok csökkentésének hatására nemcsak a tényezőkínálat és a kibocsátás emelkedik,.....a képződő jövedelmek is nőnek (Oroszi 2013. p. 87.).” Az egyre inkább kiszélesedő gazdasági dereguláció, adócsökkentés és alapvető neoliberális gazdaságpolitika szemében, és Thatcher szerint is, a szakszervezetek alapvető akadályát képzik a gazdasági növekedésnek (Bokor, 2013).

6. ábra: Az Egyesült Királyságban a szakszervezetek tagságának alakulása 1974 és 2014 között.

Forrás: BEIS (2020)

Az Egyesült Királyságban a szakszervezetek tagságának alakulása 1974-2014 között

Az 1980-ben tetőpontját élő szakszervezetek (össztagságuk ebben az évben 12.2 milliót számlált) a 80-as években mindvégig egyre inkább a háttérbe szorultak és 2000-re tagságuk már 7.3 millió volt, 2012-re pedig már 6 millió alá süllyedt (6-os ábra). Természetesen ez az ipari szakszervezetekre is igaz volt, és a 80-as években egyre inkább veszítettek jelentőségükből. A 80-as 90-es évektől felgyorsult a termelés külföldre helyezése, valamint világszerte egyre összetettebb ellátási láncok alakultak ki. Az ipari termelés több, kisebb helyen valósult meg.

(nem nagy komplexumokban) Ez azért fontos, mert alapvetően a dolgozók már fizikailag is messzebb voltak egymástól, külön részlegen, vagy már külön országban dolgoztak, és ez jelentősen csökkentette a szakszervezeti szervezkedés lehetőségét (Bourguignon, 2012; Milanovic, 2019).

Másrészt az is megfigyelhető, hogy leginkább azokban az ágazatokban gyengültek a szakszervezetek, amelyek fokozottan kitettek voltak a külgazdaságnak. Ez az egyre szabadabb kereskedelem által felfokozódott a nemzetközi versennyel magyarázható. Ha a vállalatok engedtek a szakszervezeti követeléseknek, mint például fizetésemelés vagy egyéb kedvezmények, akkor azt is kockáztatták, hogy a külföldi, jellemzően olcsóbb munkaerővel szemben fokozott versenyhátrányt halmoznak fel, amennyiben az immáron drágább munkaerő nem ellensúlyozza ezt növekvő hatékonyságával. Más esetben egyszerűen kiszorultak a piacról.

Megfigyelhető, hogy a külföldi szereplők mellett fokozatosan a hazai szakszervezet nélküli vállalatok is komoly konkurenciát jelentettek (Blanchflower-Bryson, 2008). Habár a szakszervezetek a globális versenyben nem feltétlenül jelentenek hátrányt, hiszen a magasabb termelékenység (elégedett munkaerő) képes ellensúlyozni, sőt felülmúlni a drágább munkaerőből fakadó hátrányt, de ez nem mindig valósul meg. Emellett a feldolgozóipari munkahelyek, strukturális változása (termelés több, kisebb helyen megvalósulása) csökkenti a szakszervezetesedésre hajlamosságot. Ehhez csatolva a 80-as években induló Thatcher-i gazdaságpolitikát, belátható a szakszervezetek gyengülése. A megmaradó szakszervezetek hozzáállása is változott, mára sokkal inkább együttműködő, mintsem harcias magatartás a jellemző. Az 1978-79-es széleskörű sztrájkokról és végsőkéig kiálló szakszervezetek mára már a múlté (Blanchflower-Bryson, 2008).

A brit ipar termelékenysége a 70-es évekbeli stagnálás után egy rövid visszaesés után a 80-as években állt növekvő pályára. Az ekkori növekedés fő oka az eddig is tárgyalt szakszervezetek visszaszorítása, az állami szubvenciók visszavonása, a korábbi hanyag versenytörvények reformja, az alvállalkozói szerződések kiterjedése valamint a mikrochip technológia átvétele és széleskörű alkalmazása volt (Cameron, 2003).

Összefoglalva a 80-as években még főképp a thatcheri belpolitikai intézkedések ösztönözték a termelékenység növekedését (Harris-Moffat, 2019).

3.3. 1994 UTÁNI NÖVEKEDÉS OKAI

Ahogy az 5. ábrán is látható, 1994-után a szakszervezetek már nem befolyásolták az ipari termelékenység változását, viszont olyan tényezők mint „real opennes” azaz az import és export

aránya a GDP-hez valamint a munkaerő összetétel és a materiális és immateriális javak aránya annál inkább. Ezen tényezők térnyerése egybevonva főként a világszintű deregulációban, a globalizációban keresendő.

Erre a szerzők is felfigyeltek, ők 3 dimenzióban látták a globalizációt:

1. FDI: Több tanulmány is bizonyítja, hogy a külföldi tulajdonú vállalatoknak magasabb a termelékenységük. (Girma et al., 2001; Harris and Robinson, 2003; Harris-Moffat, 2015a)
2. Kereskedelem és új piacok megnyílása (Wagner, 2012; Moffat-Moffat, 2015b)
3. Outsourcing (Amiti and Wei, 2009).

Az outsourcing növeli a produktivitást, ha egy vállalat kevésbé termelékeny egységeket kitelepít, és a fő folyamatokra összpontosít. A külföldi beszállítókkal kapcsolat során fellépő pozitív externáliák is elősegíthetik a produktivitás növekedését. (Criscuolo-Leaver, 2005; Schwörer, 2013; Fariñas-Martín-Marcos, 2010).

A másik két termelékenységre ható tényező a munkaerő összetétele és az immateriális javak aránya volt (Harris-Moffat; 2019). A munkaerő egyre magasabb képzettsége közvetlen hatással volt a produktivitásra. Ezt számos más kutatás is alátámasztja. (Sianesi-Van Reenen, 2003; Bosworth et al., 2008; Oesch-Menés, 2011; Madsen, 2013)

A magasabb humántőke segíti az innovációt, ami pedig gerjeszti a termelékenységet (MoffatHarris, 2019). Másrészt többen is megfigyelték, hogy a megelőző évtizedek során a fejlett országokban, és ez különösen érvényes az Egyesült Királyságra, jelentősen bővült a munkapiaci kereslet a magasabb képzettségű munkaerő iránt. (Card-Dinardo, 2002). Technológiai fejlődés következtében leginkább az Információ és kommunikációtechnológiában képzettek iránt növekedett a kereslet (Peng and Kang, 2013). Peng és Kang szerint az is szerepet játszott, hogy a 90-es évekre már igencsak alkonyát élő szakszervezetek ereje nélkül a kevésbé képzettek alkupozíciója is csorbult. (Peng - Kang, 2013).

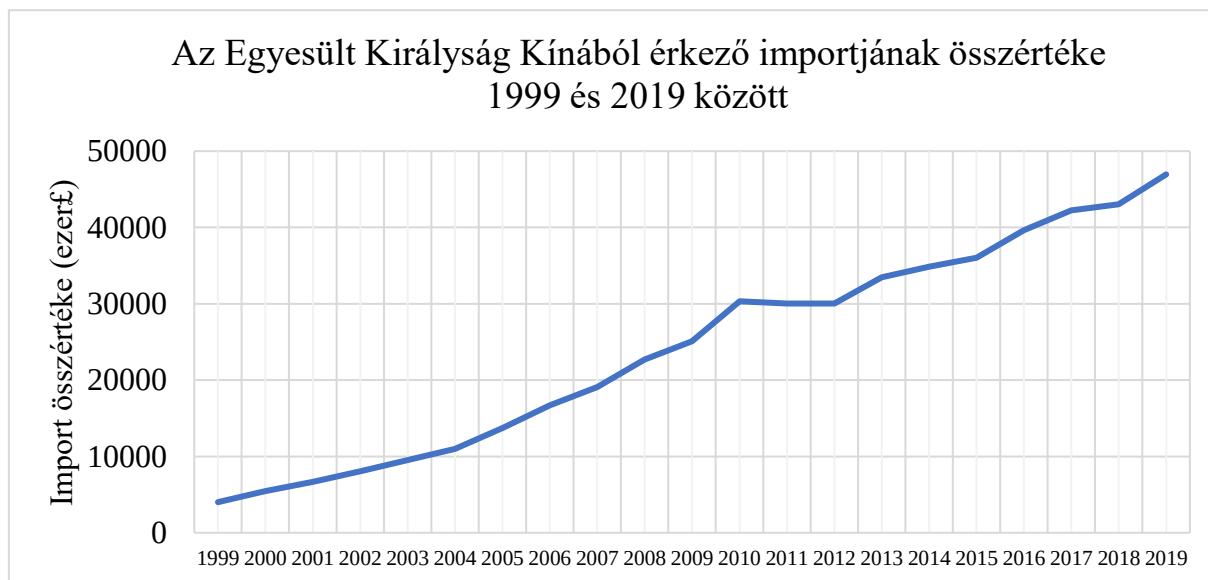
Összefoglalva a brit feldolgozóipar termelékenysége ugyan a vizsgált időszakban végig növekedett, de ez nem állította meg más fejlett országokhoz képest is relatív hanyatlását.

4. A SZABAD KERESKEDELEM SZEREPE

A kereskedelem és Brexit kapcsolatáról már 2016-ban is született tudományos munka (Colantone-Stanig 2018). A szabad kereskedelem nem feltétlenül új jelenség az Egyesült

Királyság számára, hiszen már az Európai Közösségek égisze alatt is már 1973-ban részese volt annak keretein belül. A kereskedelem szerepe a Brexit fényében inkább az unió későbbi bővítésénél, de még inkább a 80-as évektől kezdődő egyre inkább a világgazdaságba bekapcsolódó (főleg ázsiai) fejlődő országok esetében értékelődött fel. E folyamat számára szimbolikus a Kínai Népköztársaság 2001-es WTO felvétele, mely után a Kínában termelt áruk könnyebben elérhetővé váltak a világkereskedelemben. Ezt Kína-sokként is szokták hívni, és ebben a fejezetben a Brexitig történő kereskedelem és annak a régiókra gyakorolt hatását vizsgálom (Colantone-Stanig 2018).

A Kína-sokk mint kifejezés nem csak a Kínára vonatkozó jelenség, hanem emellett általánosan a fejlődő országokból érkező nagy számú exportcikkre is utal. Ezek jellemzően fejlett országokban jelent meg a konkurenciánál többször olcsóbb kínálatként, és ezáltal egyfajta árcsökkenési befolyást projektált az importáló ország piacára (Auer–Fischer, 2010; Fajgelbaum–Khandelwal, 2016). Mivel ezek között az export országok között egyértelmű Kína túlsúlya, ezért használja a kortárs szakirodalom a Kína-sokk kifejezést, ebből kiindulva én is így teszek. Időbeli behatárolása nem egységes, ám többnyire az elemzők úgy tartják, hogy a 90-es évek végén kezdődően, valamint Kína 2001-es WTO tagságától nagyjából a 2008-2009-es recesszióig tartott.

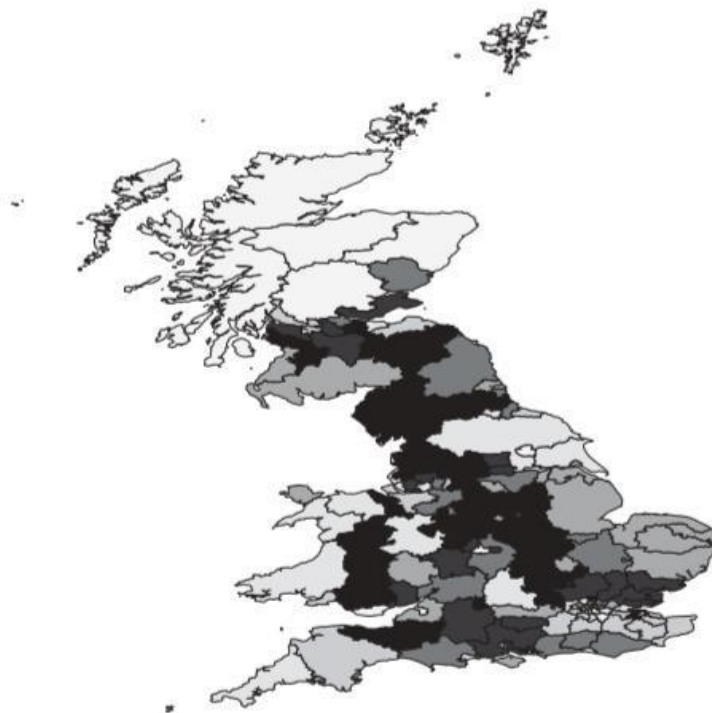

7. ábra: Az Egyesült Királyságba érkező kínai import összértéke 1999 és 2019 között

Forrás: Office for National Statistics (2020)

4.1. AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG IMPORT/EXPORT KERESKEDELME KÍNÁVAL AZ ÖSSZKERESKEDELEMHEZ VISZONYÍTVA

Ahogy az ábrán is látszódik, az évek folyamán, főleg a 2010 előtti időszakban, betörték a kínai és más fejlődő országban gyártott termékek az Egyesült Királyság piacára is, és ezek a termékek jellemzően olcsóbb árukból kiindulva nagyfokú lefelé ható nyomásként helyezkedtek a helyi árakra, itt főleg az ipar, könnyűipari cikkekre gondolunk, mint például könnyű elektronikai cikkek, játékok, stb.. Ez azt eredményezte, hogy több, ezekkel az importokkal konkurens gyártók nem tudtak eredményesen versenybe szállni a külföldi kínálattal. Az sem segít, hogy más esetekben pedig maguk a vállalatok szervezték ki a nagyobb jövedelmezőség érdekében a munkahelyeket a Távol-Keletre, leginkább Kínába. Ez különösen olyan angol régiókat érintett, amelyek hagyományos ipari, könnyűipari központokkal rendelkeztek, és alacsonyabb (szaktudást igénylő munkát) iskolai végzettségű munkaerőt is alkalmaztak. A kimutatások alapján többek között ilyen terület például Thurrock, valamint Torbay, mindkét helyen kimagasló a „Leave” arány (72,3-és 63,2%) valamint idetartozik Nyugat-Közép-Anglia is, ahol jellemzően majd minden kerületben a kilépés pártiak nyertek (Colantone–Stannig, 2018)”.

8. ábra: A kínálat-sokk hatása az Egyesült Királyságban (É.-Írországot kivélve) NUTS-3 régiókként. A sötétebb színű régiókban jobban csökkent vélhetően kereskedelem miatt az ottani mediánjövedelem az ország átlag mediánjövedelméhez képest.

Forrás: Colantone-Stanig (2018) p. 205.

Az, hogy a szabadkereskedelem mennyire növeli vagy épp csökkenti a munkahelyek számát, még vita tárgya. Mindenesetre azt elismerhetjük eddigi adataink alapján, hogy rengeteg pozitív hatása mellett vannak olyan szektorok melyek a világszintű versenyben alulmaradnak. Ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy ebben a szektorban dolgozó emberek megélhetése is veszélybe került (Colantone–Stannig, 2018). (f)

„A transznacionális társaságok páratlanul dinamikus fejlődése, a feldolgozóipari termelési vertikum elemeinek egyes fejlődő országokba való telepítése, a globális értékláncok szerkezetének átrendeződése a fejlett országok feldolgozóipara nagy részének delokalizációjához vezetett – ami munkahelyek elvesztésével járt, s meggyöngítette, továbbá bizonytalanná tette a fejlett országok középosztályának foglalkoztatási és jövedelmi perspektíváit. Ez több fejlett országban idegenellenességhez, a protekcionista tendenciák növekvő támogatásához, egyfajta általános globalizációellenességhez vezetett (Csáki, 2017).” Dolgozatom ezen részében a kereskedelem lehetséges szerepét határoltam le abban, hogy egyes régiókat miképpen érinthette negatívan a szabad kereskedelem kibontakozása. A szakirodalom segítségével megállapítottam, hogy a pozitívumok mellett vannak területek és szektorok, ahol a medián jövedelem csökkent (8. ábra). Emellett a feldolgozóipar strukturális átrendezése végett főleg az alacsony hozzáadott értékű tevékenységek szűntek meg vagy helyeződtek át külföldre. Ez pedig főleg az alacsony képzettségű munkaerőnek jelentett munkahelykiesést (Atkinson–Brandolini, 2010). A társadalom ezen rétegei számára kritikus, hogy az ország szociálpolitikája miképpen tudja enyhíteni az „esést”. A következő fejezetemben tehát a jóléti államot fogom vizsgálni, és annak hozzájárulását ahhoz a hangulathoz, amelyben a Brexit népszavazás sikeres tudott lenni.

5. A JÓLÉTI ÁLLAM SZEREPE A BREXIT NÉPSZAVAZÁSBAN

A Brexit és a globalizáció témakörben a brit jóléti állam helyzete kulcsszerepet játszik és ezáltal megkerülhetetlen. Az Egyesült Királyság a legtöbb fejlett országhoz hasonlóan jóléti államként definiálható. A jóléti állam társadalmi megítélését mi sem mutathatná jobban, mint hogy maga a Brexit népszavazás előtt a kilépéspártiak egyik legnagyobb visszhangot jeltő üzenete az volt, hogy az állítólag heti 350 millió font, mely az uniónak kerül kifizetésre, az egészségügybe (NHS) kerülne Brexit esetén befektetésre (Clarke–Goodwin, 2017).

Bármilyen is történjen, azzal, hogy a globalizáció győzteseket és veszteseket generál, kiemelt hangsúly helyeződik a jóléti államra (Fetzer, 2018). Vannak kutatások melyek rámutattak, hogy

egy hatékony szociális politika képes ellensúlyozni és kompenzálni a globalizáció „vesztéseit”, míg a források szűkülése elsősorban tipikusan az alacsonyabban elhelyezkedő/bizonytalanabb megélhetéssel rendelkező rétegeket érinti rosszabbul (Antràs, de Gortari, and Itskhoki 2016).

Mielőtt konkrétan a brit szociális politikára térnék rá, muszáj röviden szemügyre venni más jóléti államokra egyidejűleg ható folyamatokat. A versenyképességet és a jóléti államot a világszintű globalizáció nagy nyomás alatt tartja, és az ehhez kapcsolódó problémák nem csak az Egyesült Királyságra jellemzőek (Branko Milanovic, 2019). A globalizáció során növekvő vagyoni egyenlőtlenséget és a hagyományos jóléti államok válságát kutató Branko Milanovic figyelemreméltó munkáját veszem főképp segítségül. Ebben a fejezetben először ismertetem a jóléti államok előtt álló kihívásokat, melyek közül több közvetlenül a világszintű mély globalizációból ered. Ezután részletezem az Egyesült Királyságban 2010-től kezdődő takarékosági intézkedéseket és azok társadalomra gyakorolt hatásait, valamint annak kapcsolatát az integrációellenességgel és végül hozzájárulását a Brexithez.

5.1. A JÓLÉTI ÁLLAM NEHÉZSÉGEI A GLOBALIZÁLÓDÓ VILÁGBAN

A közelmúlt és mának megértéséhez először a jóléti, vagy gondoskodó állam eredetét is ismernünk kell. Gabriel Söderberg és Avner Offer 2016-ban megjelent *The Nobel Factor* könyvükben az alábbiaként definiálták ezt a fajta államot. Lényegében azon a felismerésen alapszik, hogy az embereknek bizonyos időközönként nem lesz bevételük, de mégis fogyasztanak. Ilyen például a gyerekkor (gyerektámogatás), az időskor (nyugdíj), betegség, (egészségügy) de a munkanélküliség (munkanélküli támogatás) (Milanovic, 2019).

Alapvetően a társadalmi juttatások állampolgárhoz vannak kötve. Azokat illeti meg, akik az adott országban születtek, vagy ahol teljes jogú állampolgárságot nyertek el (Milanovic, 2019).

Mivel a szociális szolgáltatások rendkívül sokba kerülnek, ezért az államnak ezek fedezésére kötelezően fizetendő adókat kell kivetnie. Amennyiben valaki úgy dönthetne, hogy nincs szüksége a szociális támogatásokra (pl. gazdagok, akik nem valószínű hogy munkanélküliek lesznek a jövőben) és szabadon kiléphetne a kötelező hozzájárulásból, akkor hosszútávon katasztrofális lenne, hiszen a megmaradó befizetők, akik jellemzően szegényebb rétegekből kerülnek ki, sokkal kevesebb forrást tudnának a biztosítások fenntartására adni.

Az állam vagy csillagászati összegekkel, vagy a szolgáltatások mértékének/minőségének nagymértékű csökkentésével tudná a rendszert felszínen tartani. Összességében tehát a rendszer

hosszútávon csak akkor működik, ha a társadalom minden tagja részt vesz annak finanszírozásában (Milanovic, 2019).

A jóléti állam ma 2 oldalról áll jelentős nyomás alatt.

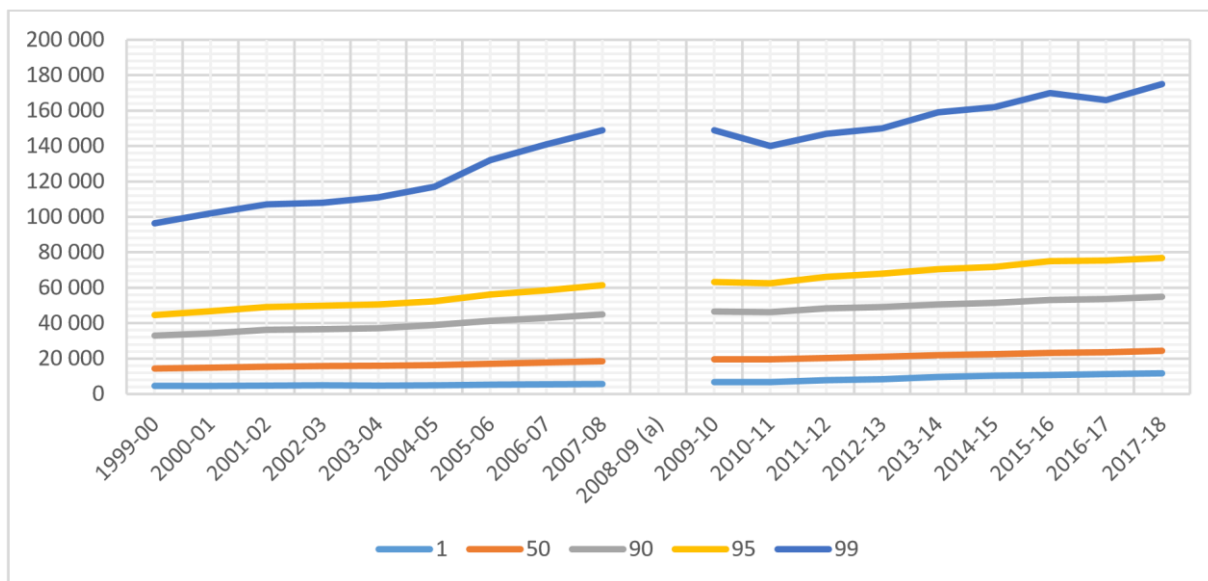
- Az országok közötti vándorlás (ami az Egyesült Királyság esetében különösen igaz, és ez a Brexit kampányban is kiemelt szerepet kapott a kilépés pártiak retorikájában) (Milanovic, 2019).
- A középosztály zsugorodása és a jövedelmi polarizáció.

A középosztály visszahúzódása az Egyesült Királyságban is megfigyelhető, ahol a fentebb leírtak mellett 2019-ben a középosztályba sorolt háztartások harmada küszködött kiadásaik fedezésével, valamint az OECD országok átlagánál kétszer annyi középosztálybeli háztartás (3.8%) veszélyeztetett a lecsúszás által. (OECD, 2019; Milanovic, 2019; Rodrik, 2011)

A jóléti állam válságával széleskörűen foglalkozik a szakirodalom, viszont ebbe belemenni kimerítően nem tudok, hisz dolgozatom témája elsősorban nem ebben áll. Mindenesetre érdemes látni, hogy a gazdasági globalizáció egyre nagyobb kihívások elé helyezi a hagyományos jóléti államokat, legyen az a be-, de főleg kivándorlás folyamata vagy éppen a középosztály elmosódása (Milanovic, 2019)

5.2. A JÖVEDELMI POLARIZÁCIÓ AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

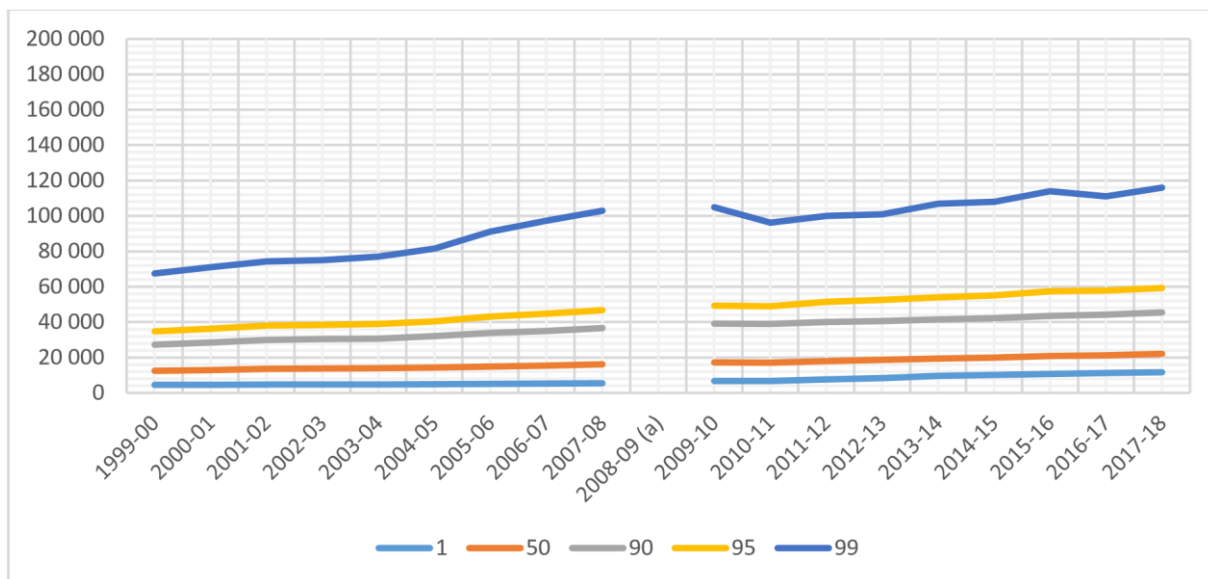
A globalizáció során jelentősen csökkent világszerte a középosztályba tartozók száma, és a jövedelem polarizálódása is növekedett. Több kutatás bizonyítja, hogy a munkajövedelem a humán tőke alsóbb szintjén kimutathatóan csökkent, míg a magasabb humán tőkével rendelkezők munkából származó jövedelme nagymértékben nőtt. Ez a munkaerő piaci polarizáció (Milanovic, 2019; Card-DiNardo 2002; Lemieux 2006; Goos-Manning-Salomons, 2014). A brit jövedelmi polarizáció megfigyeléséhez a lenti ábra fognak segítséget nyújtani:

9. ábra: Az 1., 50., 90., 95., 99. jövedelmi percentilisbe tartozók adózás előtti átlagos bevétele 1999-2018 között.

Forrás: HM Revenue and Customs (2020)

1990 óta részletesebben nyomon tudjuk követni a társadalom bizonyos részeinek a jövedelmét adózás előtt, és után is. A 9. ábrán jól észrevehető, hogy a 99. jövedelmi percentilisbe tartozók keresete adózás előtt jelentősen ütemben nő.

10. ábra: Az 1., 50., 90. 95. és 99. jövedelmi percentilisbe tartozók adózás utáni átlagos bevétele 1999-2018 között.

Forrás: HM Revenue and Customs (2020)

Habár az adózás után ez bár már visszafogottabb, de még mindig kiemelkedően nagy a különbség a különböző kereset szintek között. Ez a különbség adózás után is növekvő tendenciát mutat (9. ábra). Az első percentilisbe tartozók adózás utáni jövedelme 1999-től 2016-ig 68,89%-kal 67500-ról 114 ezer fontra nőtt. Százalékot tekintve az első percentilisbe tartozók adózás utáni jövedelme 1999-től 2016-ig 136,32%-kal 4570 fontról 10800-ra nőtt. Ennek ellenére fontos észrevenni, hogy a legalacsonyabban keresők jövedelemnövekedése reál értékben kiszámítva szinte összehasonlíthatatlan a felsőbb rétegekbe tartozókhoz képest, valamint a statisztikában csak az adófizetők jelennek meg, és a növekedés nagyrészt annak tudható be, hogy az adómentesített jövedelemszint a fizetésekkel együtt növekedett (ONS, 2020). A probléma nem is igazán abban áll, hogy a gazdagabbak jobban keresnek, hanem inkább abban, hogy a hatalmas profit ami egy társadalmat ér, rendkívül egyenlőtlenül oszlik meg és így hosszútávon csak nő a különbség a különböző rétegek között. A kevésbé jól keresők jövedelme sokkal lassabban nő, már ha nő. (Milanovic, 2019). Ennek függvényében ebben fejezetben a megvonások közül a társadalom számára a legjelentősebbeket fogom bemutatni.

5.3. A TAKARÉKOSSÁGI INTÉZKEDÉSEK HATÁSA 2010-TŐL EGÉSZEN A BREXITIG

A válság hatására az akkori brit kormány a jóléti kiadásokban megszorításokat alkalmazott, melyek a társadalom nagy részében érezhetőek voltak (Fetzer, 2018). Ezek közül a társadalom számára legfontosabbakat fogom bemutatni.

Önkormányzati adókedvezmény eltörlése: Ez a fajta adót közvetlenül az önkormányzatok szedték be, melyért cserébe pl. a személyszállítás és egyéb közösségi szolgáltatások valósultak meg. Egészen 2013 Áprilisáig az alacsony jövedelemmel rendelkezők mentesültek a fizetés alól, vagy kedvezményt kaptak, melynek mértékét a központi kormányzat fizetett. Az adókedvezmény helyettesítés nélkül került eltörlésre, mely rengeteg háztartást érintett. „Amikor ez teljesen megvonásra került, körülbelül 2.4 millió háztartásnak kellett először teljes önkormányzati adót fizetnie, melynek mértéke településtől függően, de általában évente 1000 fontba került (Fetzer, 2018 p. 3869).”

Rokkantsági juttatás: Ez a juttatás nevéből adódóan olyan 65 év alatti személyeknek járt, akik valamilyen fogyatékoság miatt hátrányban szenvedtek. Lényege abban állt, hogy a speciális ellátás és közlekedés költségeit állja. Ez a juttatás anyagi helyzetétől függetlenül járt, adózatlan és önrészt sem tartalmazott. (NHS, 2018)

Becslések alapján 3.2 millióan vették igénybe ezt a kedvezményt. Ugyan nem lett eltörölve, de 2012-ben a jóléti reform után átalakításra került, mely már szigorúbb feltételeket

szabott. (például már rendszeresen ellenőrizték a munkaviszonyt stb.) „Ez az átalakítás érezhető felháborodást váltott ki. Míg a jutalmazottak viszonylag kis része vesztette el teljesen ezt a juttatást, 73%-ukat érintett a feltételek minőségének és feltételének változása (Fetzer, 2018 p. 3870.).”

Hálószoza adó: Lakhatási kedvezményt jellemzően az alacsony jövedelmű és szociális otthonban lakó emberek kaptak. *„2013 Áprilisától minden jelenlegi és jövőbeli albérlő, aki önkormányzati vagy más társadalmi célú főbérlő által kiadott lakásban lakott, már nem kapott anyagi támogatást, mely eredetileg egy plusz szoba költségét fedezte volna.”* (Fetzer, 2018 p. 3871.) Azért hívták hálószoza adónak, mert több pár már jellemzően egyedül élt egy ilyen lakásban miután a gyerekek már elköltöztek, és így az új szabályok szerint már adózniuk kellett az időközben felszabadult hálószozáért is. „Ezek az új rendelkezések azok számára, akiknek egy, 14%, akiknek kettő vagy több szabad hálószozája volt már 25%-kal csökkent a támogatás mértéke. Ez a módosítás is éles vitát váltott ki, és több mint 660000 háztartást érintett (Fetzer, 2018 p. 3871.).”

A több megszorítás közül ez a három volt a legészrevehetőbb és érezhető. Ezek az intézkedések túlnyomórészt az amúgy is kevesebb jövedelemből élőket sújtotta, akiknek amúgy is kérdéses megélhetése még nagyobb bizonytalanságba torkollott. Thiemon Fetzer ezeknek a helyi hatását számszerűsítette is, és kimutatta, hogy közvetlen összefüggésbe hozhatók a takarékoság által hátrányosan érintett és a magas kilépés arányú körzetek (Fetzer, 2018).

Több kutatás is bebizonyította, hogy a „vesztes” rétegek kárpótolhatók szociális juttatásokkal sőt, átképzéssel hosszú távú megoldás is lehetséges (Antràs-de Gortari-Itskhoki, 2016). Az, hogy 2010-ben kezdődő takarékoság legerősebben a jóléti kiadásokat érintették, és ezen keresztül is azokat, akik már előtte is fokozottan rá voltak utalva, csak tovább élesítették azt a csalódottság érzetet, mely ugyan évtizedek alatt fokozatosan épülőben volt, de ennek hatására a Brexit kampány során aktiválódhattak. Az átképzés kérdése pedig sajnos megoldatlan maradt a Brexitet megelőző években is, hiszen az oktatásból is rengeteg forrás lett kivonva (Fetzer, 2018). „A jövedelmi egyenlőtlenség valószínűleg egyre nagyobb mértékben nőtt a 2010-ben kezdődő megszorítások óta.” (Fetzer, 2018 p. 3883.).”

A brit jóléti állam válságát azért tárgyaltam a dolgozatom végén, hiszen véleményem szerint itt futnak össze azok a szálak, melyek már a Thatcherizmus óta húzódnak, s folytatódtak a globalizáció és az európai integráció mélyülésével együtt. Thiemon Fetzer saját kutatása folyamán egyébként kapcsolatot talált a megszorítások által legjobban súlytott régiók és a magas UKIP és azon keresztül az euroszkepticizmus népszerűsége között (Fetzer, 2018). Sőt, valószínűleg a Brexit szavazás kimenetelét is megfordíthatta volna, ha nem történnek

megszorítások, vagy legalábbis nem ilyen formában (Fetzer, 2018). Ennek üzenete még jelentősebb, ha arra gondolunk, hogy a küszöbön álló 4. ipari forradalom 2030-ra világszerte már több mint 20 millió főképp ipari munkahelyet fog feleslegessé tenni az automatizáció során. A világ valamennyi államának fel kell készülnie arra, hogy ezeknek a jövőbeli tömegeknek tartós alternatívát kínálni a hosszú távú hanyatlás és munkanélküliség helyett (Oxford Economics, 2020).

Egy kicsit visszább lépve a 2007-2008-as pénzügyi válság szemszögéből is értékelhetjük az Egyesült Királyságbeli megszorításokat, hiszen a válság, ami az Egyesült Államokból indult, rövid időn belül a fejlett világ teljes pénzügyi rendszerét sújtotta. Mivel a világ pénzügyi rendszere akkoriban soha nem látott módon összekötött volt, (és ehhez képest meglepően szabályozatlan) egy esetleges USA méretű válság pillanatok alatt lecsapódott a világ más pénzügyi szektoraiban. Dani Rodrik már a 90-es években abban jelölte meg a problémát, hogy a világszintű tőkemozgások voltaképpen semmilyen módon nincsenek ellenőrizve és ebből adódóan egy megalapozott vagy megalapozatlan pánik esetén napok alatt eltűnő nemzetközi tőke súlyos helyzetbe vitt gazdaságokat. Argentína példája is ezt mutatja be, mivel az ország, aminek a 90-es évekbeli növekedésének forrása a világgazdasági integráltság volt, lett az évtized végén annak veszteséges amikor a 97-es dél-kelet ázsiai pénzügyi válság után Argentínából is amikor szükség lett volna rá, a nemzetközi tőke kivonásra került, ezzel lehetetlen helyzetbe hozva az ország gazdaságát (Rodrik, 2011).

A trilemmához visszatérve a világszintű gazdaság ilyen problémáira megoldás lehet egy világszintű kormányzás mely eredményesen tudná ellenőrzés alatt tartani a mély globalizáció folyamatait (lemondva a nemzeti szintű függetlenségről) és válság esetén korrigálni azt, vagy lemondhatunk a globalizációról (ami majdnem lehetetlen), de esetleg a demokrácia szűkítésével a nemzeti önállóság és a mély globalizáció is választható. (lásd, 1. ábra) Mindenesetre 2007-'08-as események azért is fontosak a Brexit szempontjából, mert amit az amerikai hitelezők hibásan mértek fel akkoriban, ugyanúgy a bankok előtt álló több hétköznapi ember is megcsenvedett (vagy azok a britek, akik már már nem kaptak önkormányzati adót a megszorítások után). Ez jelentős mértékben növelte a hétköznapi életben az általános pénzügyi étellel, de még inkább a globalizáció elleni kritika érzetét, mely a Brexit népszavazásban is jelen volt (Fetzer, 2019).

Amire ezzel rámutatnék, hogy a társadalmi ellentétek és kérdések melyek az Egyesült Királyságon belül (de egyébként majd valamennyi fejlett országokban is jelen vannak) nem csupán okai a brexitnek, hanem tünetei Rodrik trilemmája a megoldatlanságának.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az Egyesült Királyság 2016-ban döntött, és ez dolgozatom írásakor már visszafordíthatatlan. Célja a kilépésnek egyértelmű, de a szavazók okai már nem. Többen problémáik forrásaként kifejezetten az Európai Uniót jelölték meg attól függetlenül, hogy felelős-e vagy nem, voltak, akik nem is feltétlenül az unió, hanem még inkább a jelenlegi helyzetük ellen szavaztak (Colantone-Stanig, 2018). Esetleg a nemzeti függetlenség, mint az egykori nagyság nosztalgiája jöhetett szóba. Egy biztos.

A társadalom nagyobbik része valamilyen módon változást akart, és ez szinte biztosan érvényre is fog jutni. Tulajdonképpen az Európai Unió gazdasági szempontból már egy rendkívül előrehaladott integráció mely ugyan regionálisnak számít, de mégis jóval messzebb „jár” mint a világ (Rodrik, 2011). Elég, ha csak a 4 szabadság elvére gondolunk, hiszen gyakorlatilag szinte valamennyi tranzakciós költség megszűnt. „A tagállamok lemondtak a tőke, munka és kereskedelemi korlátokról: *„[...] ezeken felül több százezer oldalnyi EU szintű szabályozást írtak alá mely a tudomány politikától kezdve a fogyasztóvédelemig.”* (Rodrik, 2010 p. 215.) EU szintű bíróság, Európai Központi Bank, Európai Parlament, Európai Bizottság, stb. Tisztán látszik, hogy az Európai Unió már jóval túlmutat egy gazdasági integráción. Ennek megfelelően hasonlóan megjelenik Rodrik Trilemmájának a kérdése, hiszen az egyre inkább politikai unió felé haladó integrációban sokszor egymásnak feszülnek a mély gazdasági integráció hatásai, a demokrácia és a nemzeti függetlenség, melyek egyszerre mai formájukban nem megvalósíthatóak. Az Egyesült Királyság már amúgy is vonakodva és kritikusan kísérte figyelemmel a különbnél külön politikai integrációs törekvéseket, és ez végül a kilépésükben testesült meg (Rodrik, 2011). Kérdés, hogy elegendő volt ez a lépés és ezzel sikerült-e az Egyesült Királyságnak megoldania Rodrik Trilemmáját?

Azok az ismeretek szerint, melyekre dolgozatom készítésekor tettem szert, nem. Egyrészt azt szükséges mérlegelni, hogy a globalizáció azon visszasságai mint pl.: a korlátlan bevándorlás, szabad kereskedelem, kitettség a külgazdaságnak és többek között például a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése az Európai Uniónak kell-e tulajdonítani. Való igaz, olyan kérdésekben, mint a bevándorlás, vagy a kereskedelempolitika, meg volt kötve az ország keze, hiszen ezek uniós felségterületek, de az igazság az, és erre már utaltam korábban, hogy az Európai Unió nem fő forrása a minél mélyebb globalizációnak, hanem annak egy igen előrehaladott regionális szintű formája (Rodrik, 2011; Madár, 2009). A világgazdaságban, amibe immáron az Egyesült Királyság már az EU védőszárnya nélkül fog belépni, ugyanúgy

egy globalizálódó világ része annak problémáival, és így véleményem szerint az országnak nem sikerült maradandó döntést hozni, s így az Egyesült Királyság továbbra is a Trilemma közepébe „esik”.

Ironikus módon az Európai Unió nélkül szinte biztosan sokat veszít az Egyesült Királyság érdekérvényesítő képességéből és ezen keresztül a jövőben még jobban kiszolgáltatott lehet a világgazdasági folyamatoknak.

7. IRODALOMJEGYZÉK

Acemoglu, D. (1998): Why Do New Technologies Complement Skills? Directed Technical Change and Wage Inequality. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 113, Issue 4, pp. 1055–89.

Adam P. Brinegar, Seth K. Jolly, and Herbert Kitschelt Fejezet: Varieties of capitalism and political divides over European integration

Agarwal, P. (2018): Washington Consensus Definition. *Intelligent Economist*, április. 30. Letölthető: <https://www.intelligenteconomist.com/washington-consensus/>. (letöltve: 2020.11.02.)

Alvaredo, F. – Chancel, L. – Piketty, T. – Saez, E. – Zucman, G. (2018): World Inequality Report 2018. *World Inequality Lab*, Letölthető <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf> (letölthető: 2020.11.07.)

American Economic Review 2019, 109(11): 3849–3886 <https://doi.org/10.1257/aer.20181164> 3849 Did Austerity Cause Brexit?† By Thiemo Fetzer (Innes-Tetlow 2015).

Amiti, M. - Wei S.-J. (2009): Service Offshoring and Productivity: Evidence from the US. *World Economy*, Vol. 32, Issue 2, pp. 203-220.

Anderson, C. J. - Shawn Reichert, M. (1996) Economic Benefits and Support for Membership in the E.U.: A Cross-National Analysis. *Journal of Public Policy*, Vol. 15, Issue 3, pp. 231–49.

Antràs, P. - de Gortari, A. – Itskhoki, O. (2016) Globalization, Inequality and Welfare. *NBER Working Paper*, Number 22676. National Bureau of Economic Research, Cambridge. Letöltés: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22676/w22676.pdf (letöltve: 2020.11.07.)

Ashcroft, M. (2019): A reminder of how Britain voted in the EU referendum – and why. *Lord Ashcroft Polls*, március. 15. Letölthető: <https://lordashcroftpolls.com/2019/03/a-reminder-ofhow-britain-voted-in-the-eu-referendum-and-why/> (letöltve: 2020.11.06.)

Atkinson, A. – Brandolini, A. (2010): On the Identification of the Middle Class. *Ecineq*

Working Paper Series, No 217, Society for the Study of Economic Inequality, s.l. Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/239807892_On_the_Identification_of_the_Middle_Class (letöltve: 2020.11.07)

Autor, D. H. - Levy, F. – Murnane, Richard. J. (2003): The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118, Issue 4 pp. 1279–1333.

Autor, David H., David Dorn, Gordon H. Hanson, and Kaveh Majlesi. 2016. “Importing Political Polarization? The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure.” CEPR Discussion Paper 11511.

Bambaci, J. – Saront, T. – Tommasi, M. (2002): The Political Economy of Economic Reforms in Argentina. *Policy Reform*, Vol. 5 Issue 2, pp. 75–88.

Banchflower G, D. – Bryson, A. (2008): Union Decline in Britain. *CEP Discussion Paper No 864*, 2008. április. <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp0864.pdf> (letöltve: 2020. 11. 07.)

Becker, S. O. – Fetzter, T. (2018) Has Eastern European Migration Impacted British Workers?. *Warwick Economics Research Papers*, No: 1165. Warwick Economics, Warwick. Letölthető: https://warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/workingpapers/2018/twerp_1165_becker.pdf (Letöltve: 2020.11.07.)

BEIS (2017): TRADE UNION MEMBERSHIP 2016 Statistical Bulletin, Letölthető: <https://www.gov.uk/government/statistics/trade-union-statistics-2016> (letöltve: 2020. 11. 07.)

BEIS (2020): Historical coal data: coal production, availability and consumption, Letölthető: <https://www.gov.uk/government/statistical-data-sets/historical-coal-data-coal-productionavailability-and-consumption> (letöltve: 2020. 11. 07.)

Bokor, I. (2009): Az Egyesült Királyság. In: Veress, J. (szerk.): *Gazdaságpolitika a globalizált világban*. Typotex Kiadó Kft. és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Budapest, pp. 325-333

Bosworth, D. – Jones, P. – Wilson, R. (2008): The transition to a highly qualified workforce. *Education Economics*, Vol. 16, Issue 2, pp. 127-147.

Bourguignon, F. (2015): *The Globalization of Inequality*. Princeton University Press, Princeton-Woodstock, 224 p.

Brinegar, A.-, K Jolly, S.-Kitschelt, H. (2004): Varieties of Capitalism and Political Divides over European Integration. In: Makrs, G.- Steenbergen, M. (ed.): *European Integration and Political Conflict*, pp. 62–89. Cambridge: Cambridge University Press.

Butler, D. - Kitzinger, U. (1996) *The 1975 Referendum*, 2nd edn. Palgrave Macmillan UK, London.

Cameron, G. (2003): Why Did UK Manufacturing Productivity Growth Slow Down in the 1970s and Speed Up in the 1980s?. *Economica*, Vol. 70, Issue 277, pp. 121-141.

Caprettini, B. - and Hans-Joachim, V. (2020): Rage against the Machines: Labor-Saving Technology and Unrest in England. *American Economic Review*, Vol. 2 Issue 3, pp. 305-320.

Card, D. – Dinardo, J. (2002): Skill-Biased Technological Change and Rising Wage Inequality: Some Problems and Puzzles. *Journal of Labor Economics*, Vol. 20, Issue 4, pp. 733-783.

CEP Discussion Paper No 864 April 2008 Union Decline in Britain David G. Blanchflower and Alex Bryson

Chong, D.: (2000): *Rational Lives: Norms and Values in Politics and Society*. University of Chicago Press, Chicago-London , 299 p.

Christopher J. A. (1998) When in Doubt, Use Proxies: Attitudes toward Domestic Politics and Support for European Integration. *Comparative Political Studies*, Vol. 31, Issue 5, pp. 569–601.

Citrin, J. and Sides, J. (2004) Can There Be Europe without Europeans? Problems of Identity in a Multinational Community. In: Hermann, R.-Brewer, M.-Risse, T., (ed): *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. MD: Rowman & Littlefield, Lanham-Boulder-New York-Toronto-Oxford, pp. 161–85.

Clarke, D. H. – Goodwin, M. – Whiteley, P. (2017): *Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union*, Cambridge University Press, s.l., 272 p.

Coggan, P. (2017): Britain: back to being the sick man of Europe?. *The Economist*, július.11. Letölthető: <https://www.economist.com/buttonwoods-notebook/2017/07/19/britain-back-to-being-the-sick-man-of-europe> (letöltve: 2020. 11. 04.)

Colantone, I.– Stanig, P. (2018): Global Competition and Brexit. *American Political Science Review*, Volume 112, Issue 2, pp. 201-218.

Crafts, N. – O’Mahony, M. (2001): A Perspective on UK Productivity Performance. *Fiscal Studies*, Vol. 22, Issue 3, pp. 271-306.

Criscuolo, C. – Leaver, M. (2005): Offshore Outsourcing and Productivity, Paris, OECD. Available at <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/35637436.pdf>.

Csáki Gy. (2017): A globalizáció megtorpanása. *Köz-gazdaság*, 12. évf. 5. sz. pp. 7-24.

Díez Medrano, J. (2003): *Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom*. Princeton University Press, s.l., 344 p.

Dippel, C. – Gold, R. – Heblich, S. (2015): Globalization and Its (Dis-)Content: Trade Shocks and Voting Behavior. *NBER Working Paper*, Number 21812. National Bureau of Economic Research, Cambridge. Letölthető: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w21812/w21812.pdf (letöltve: 2020.11.08.)

Dustmann, C. - Frattini, T. – Preston, P.I. (2013): The Effect of Immigration along the Distribution of Wages. *Review of Economic Studies*, Vol. 80, Issue 1, pp. 145–73.

Eichenberg, R. – Dalton, R. (1993): Europeans and the European Community: The Dynamics of Public Support for European Integration. *International Organization*, Vol. 47, Issue 4, pp.507–34.

Elster, J. (1990): When Rationality Fails, In: Karen Schweers Cook and Margaret Levi. (1990): *The Limits of Rationality*. University of Chicago Press, Chicago, pp. 19-51.

- European Commission (2013), Standard Eurobarometer 80 Autumn 2013. Brussels: Directorate-General for Communication, Letölthető: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm (letöltve: 2020.11.07.)
- European Commission (2019), Standard Eurobarometer 92 Autumn 2019. Brussels: Directorate-General for Communication, Letölthető: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2255> (letöltve: 2020.11.07.)
- Fariñas, J. C. - Martín-Marcos, A. (2010): Foreign Sourcing and Productivity: Evidence at the Firm Level. *World Economy*, Vol. 33, Issue 3, pp. 482–506.
- Fetzer, T. (2019): Did Austerity Cause Brexit?. *American Economic Review*, Vol. 109, Issue 11, pp. 3849-3886.
- Ford, R.- Goodwin, M. (2017) Britain after Brexit: A Nation Divided. *Journal of Democracy*, Vol.28, Issue 1, pp. 17–30.
- Girma, S. - Greenaway, D. – Wakelin, K (2001): Who Benefits from Foreign Direct Investment in the UK?. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 48, Issue 2, pp. 119-133.
- Goos, M. - Manning, A. – Salomons, A. (2014): Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring. *American Economic Review*, Vol. 104, Issue 8, pp. 2509–26.
- Graetz, G. - Michaels, G. (2018) Robots at Work. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 100, Issue 5 pp. 753–68.
- Griffith, R. – Redding, S. – Simpson, H. (2005): *The Dynamics of Establishment Productivity: Technology Transfer and Productivity Dispersion*. 2005. január. https://www.princeton.edu/~reddings/papers/grs_v2_final.pdf (letöltve: 2020.11.07.)
- Harris, R. – Moffat, J. (2015a): Plant-level determinants of total factor productivity in Great Britain, 1997–2008. *Journal of Productivity Analysis*, Vol. 44, Issue 1, pp. 1-20.
- Harris, R. – Moffat, J. (2015b): The Impact of Exporting and Importing Goods and Services on Productivity in the UK. *The World Economy*, Vol. 38, Issue 11, pp. 1781-1794.
- Harris, R. – Moffat, J. (2019): The Decline of British Manufacturing, 1973-2012: The Role of Total Factor Productivity. *National Institute Economic Review*, Vol. 247, Issue 1, pp. 19-31.
- Harris, R. – Robinson, C. (2003): Foreign Ownership and Productivity in the United Kingdom Estimates for U.K. Manufacturing Using the ARD. *Review of Industrial Organization*, Vol. 22, Issue 3, pp. 207-223.
- Hooghe, L. – Marks G. (2005): Calculation, Community and Cues. *European Union Politics*, Vol. 6, Issue 4, pp. 419-443.
- Inglehart, R.-Norris, P. (2017): Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *Perspectives on Politics*, Vol. 15 Issue 2, pp. 443-454.

Innes, D. – Tetlow, G. (2015): Delivering Fiscal Squeeze by Cutting Local Government Spending. *Fiscal Studies*, Vol. 36, Issue 3, pp. 303–25.

Kitson M. -Michie J. (2014): The de-industrial revolution: the rise and fall of UK manufacturing, 1870-2010. In: Floud R., Humphries J.-Johnson P. (ed.): *The Cambridge Economic History of Modern Britain, Volume 2, Growth and Decline, 1870 to the Present*, Cambridge University Press, s.l., pp. 302-329

Klandermans, B.-, Sabucedo, J. M.- Rodriguez, M. and (2003): Inclusiveness of Identification among Farmers in the Netherlands and Galicia. *European Journal of Social Psychology*, Vol. 34 Issue 3 pp. 279–295.

Kriesi, H.-Lachat, R. (2004): Globalization and the transformation of the national political space: Switzerland and France compared. *CIS Working Paper*, No 1, 2004. Center for Comparative and International Studies, Zürich. Letölthető: <http://www.romainlachat.ch/papers/cis2004.pdf> (letöltve: 2020.11.07.)

L. Friedman, T. (2012): *The Lexus and the Olive Tree*. (2nd ed). Picador, New York, 512 p.

Lemieux, T. (2006): Increasing Residual Wage Inequality: Composition Effects, Noisy Data, or Rising Demand for Skill?. *American Economic Review*, Vol. 96, Issue 3, pp. 461–98.

Madár, I. (2009): Az Európai Unió gazdaságpolitikájának néhány aspektusa. In: Veress, J. (szerk.): *Gazdaságpolitika a globalizált világban*. Typotex Kiadó Kft. és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Budapest, pp. 245-274.

Maddison, A. (2005): *Growth and Interaction in the World Economy: The Roots of Modernity*. Washington DC, Aei Press

Madsen, J. B. (2013): Human Capital and the World Technology Frontier. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 96, Issue 4, pp. 676-692.

Martin López, T. (2014). *The Winter of Discontent: Myth, Memory and History*. Liverpool University Press, s.l., 256 p.

Milanovic, B. (2019): *Capitalism, Alone: The Future of the System that Rules the World*. Belknap Press: of Harvard University Press , Cambridge, 303 p.

NHS (2018): Benefits if you're under State Pension age, Letölthető: <https://www.nhs.uk/conditions/social-care-and-support-guide/money-work-andbenefits/benefits-if-you-are-under-state-pension-age/> (letöltve: 2020.11.07.)

Norris, P. (2018) Generation wars over Brexit – and beyond: how young and old are divided over social values. *LSE BPP*, augusztus.15. Letölthető: <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/generation-wars-over-brexit/> (letöltve: 2020.11.07)

O'Mahony, M. - de Boer, W. (2002): Britain's Relative Productivity Performance: Has Anything Changed?. *National Institute Economic Review*, Vol. 179, Issue 1, pp. 38-43.

OECD (2019), *Under Pressure: The Squeezed Middle Class*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/689afed1-en> OECD (2011). Country risk classification. Analytical Report, Organization for Economic Cooperation and Development.

Oesch, D. - Rodríguez Menés, J. (2011): Upgrading or polarization? Occupational change in Britain, Germany, Spain and Switzerland, 1990–2008. *Socio-Economic Review*, Vol. 9, Issue 3, pp. 503-531.

ONS (2020): Percentile points from 1 to 99 for total income before and after tax, for tax year 1999 to 2000 to tax year 2017 to 2018, Letölthető:

<https://www.gov.uk/government/statistics/percentile-points-from-1-to-99-for-total-incomebefore-and-after-tax> (letöltve: 2020.11.07.)

Oroszi, S.(2009): A Különböző Közgazdasági Irányzatok a Gazdaságpolitika Hatékonyságáról. In: Veress, J. (szerk.): *Gazdaságpolitika a globalizált világban*. Typotex Kiadó Kft. és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság és

Társadalomtudományi Kar, Budapest, pp. 71-87. Oxford Economics, (2020)

How Robots Change The Wolrd. Letölthető:

<http://resources.oxfordeconomics.com/how-robots-change-the-world> (letöltve:2020.11.07)

P. Brinegar, A.- Jolly K, S.- Kitschelt, H. (2004): Varieties of capitalism and political divides over European integration. In: Marks, G. - R. Steenbergen, M. (ed.): *European Integration and Political Conflict (Themes in European Governance)*. Cambridge University Press, s.l., pp. 62-89.

Peng, F. – Kang, L- (2013): Labor Market Institutions and Skill Premiums: An Empirical Analysis on the UK, 1972-2002. *Journal of Economic Issues*, Vol. 47, Issue 4, pp. 959-982.

Pernice, F.- Sturzenegger, F. (2004): Culture and Social Resistance to Reform: A Theory About the Endogeneity of Public Beliefs With an Application to the Case of Argentina.

Documento de Trabajo No. 275, Letölthető:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1013396 (letöltve: 2020.11.07.)

Pettinger, T. (2016) The decline of the UK Coal Industry. *economicshelp*, 2016. december.

Letölthető: <https://www.economicshelp.org/blog/6498/uncategorized/the-decline-of-the-ukcoal-industry/> (Letöltve: 2020. 11.07.)

Pritchett, L. (1997): Divergence, Big Time. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 11, Issue 3, pp. 3-17.

Ray, L. (2004): Dont Rock the Boat: Expectations, Fears and Opposition to EU Level Policy Making. In: Marks, G. – Steenbergen, M. (ed.): *European Integration and Political Conflict (Themes in European Governance)*. Cambridge University Press. s.l., pp. 51-61.

Rodrik, D. (2000): How Far Will International Economic Integration Go?. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 14 Issue 1, pp. 177-186.

Rodrik, D. (2010): *The Globalization Paradox: Why Global Markets, States, and Democracy Can't coexist*, Oxford University Press, s.l., 368 p.

Rodrik, D. (2016): Premature Deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, Vol. 21, Issue 1, pp. 1–33.

Rogerson, D. P. –Khandelwal, K.A. (2016): Measuring the Unequal Gains from Trade. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 131, Issue 3, pp. 1113–1180.

Rogerson, R. (2008) Structural Transformation and the Deterioration of European Labor Market Outcomes. *Journal of Political Economy*, Vol. 116, Issue 2, pp. 235–59.

Schwörer, T. (2013): Offshoring, domestic outsourcing and productivity: evidence for a number of European countries. *Review of World Economics*, Vol. 149, Issue 1, pp. 131-149.

Sears, D O. – Funk, C. (1991): The Role of Self-Interest in Social and Political Attitudes. In: Zanna, P. M. (ed.): *Advances in Experimental Social Psychology*. Edition. 24. Harcourt, San Diego-New York-Boston-London-Sydney-Tokyo-Toronto, pp. 1-91.

Sianesi, B. - Van Reenen, J. (2003): The Returns to Education: Macroeconomics. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 17, Issue 2, pp. 157-200.

Wagner, J. (2012): International trade and firm performance: a survey of empirical studies since 2006. *Review of World Economics*, Vol. 148, Issue 2, pp. 235-267.

Young, J.-Thomsen, C. J.- Borgida, E.- Sullivan, J. L.- Aldrich, J. H. (1991): When selfinterest makes a difference: The role of construct accessibility in political reasoning. *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol. 27, Issue 3, pp. 271-296.